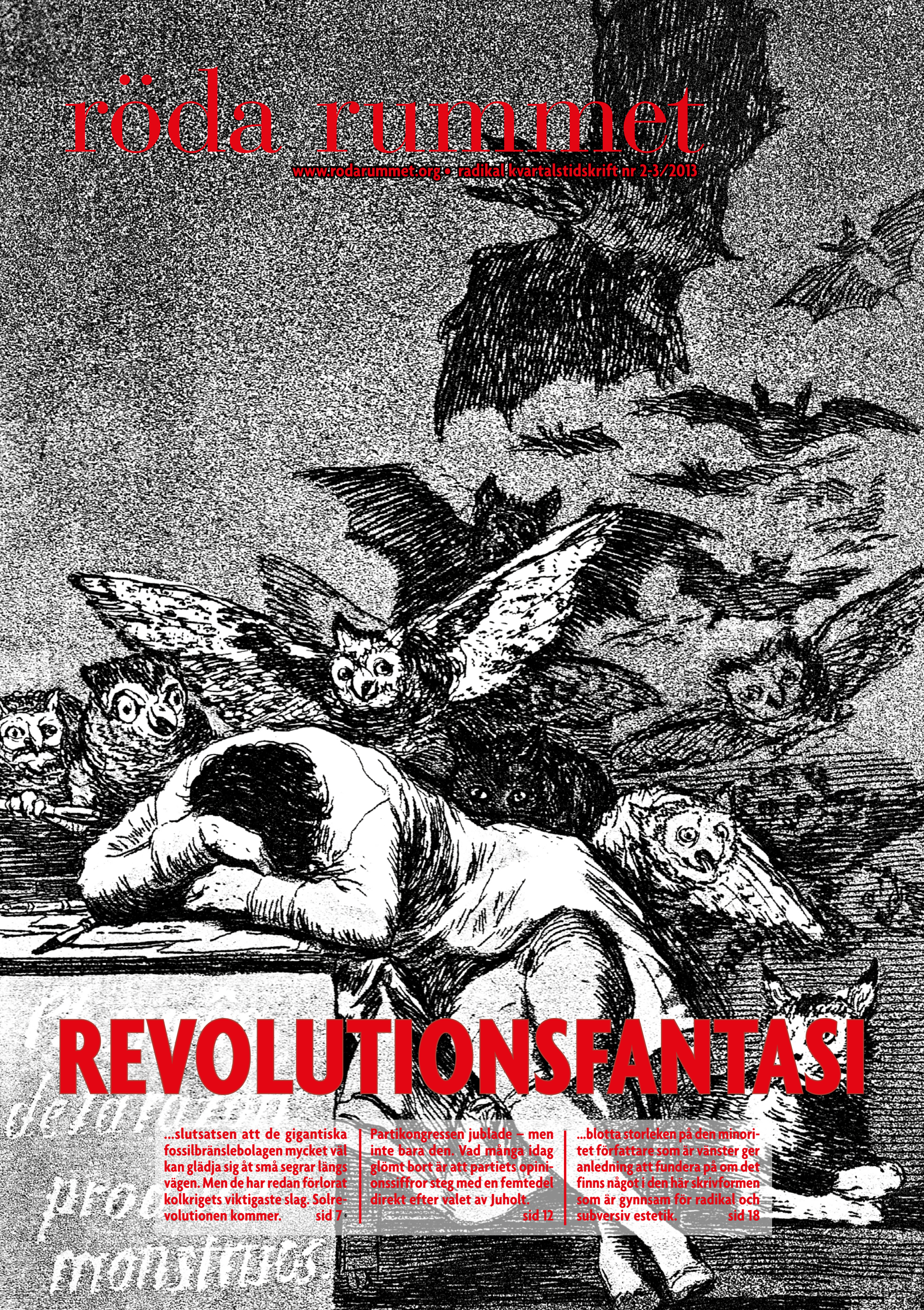

röda rummet

www.rodarummet.org • radikal kvartalstidskrift nr 2-3/2013

REVOLUTIONSFANTASI

...slutsatsen att de gigantiska fossilbränslebolagen mycket väl kan glädja sig åt små segrar längs vägen. Men de har redan förlorat kolkrigets viktigaste slag. Solrevolutionen kommer. sid 7

Partikongressen jublade – men inte bara den. Vad många idag glömt bort är att partiets opinionssiffror steg med en femtedel direkt efter valet av Juholt. sid 12

...blotta storleken på den minoritet författare som är vänster ger anledning att fundera på om det finns något i den här skrivformen som är gynnsam för radikal och subversiv estetik. sid 18

DETALJER
PRO
STYLLSTILL

VART GÅR VENEZUELA EFTER CHÁVEZ?

Den 5:e mars i år avled Hugo Chávez. Få politiska ledare har så tydligt blivit själva sinnebilden för en radikal social förändringsprocess. Men vad händer nu i Venezuela? Vad kommer det att bli av Chávez' föresatser om en socialism för 21:a århundradet? Är Venezuela fortfarande på väg mot ett socialistiskt samhällssystem eller är kapitalismen på väg att återstabiliseras? Rolf Bergkvist nagelfar det rådande tillståndet i ett land som för många av vår tids socialister står för en vision om en annan framtid.

Enligt den privatägda, borgerliga pressen bedriver regeringen i Venezuela en katastrofal ekonomisk politik: budgetunderskott, skuldsättning, skyhögt inflation, utbredd korruption och varubrist påstås leda till snar kollaps för ekonomin och landet. Nu är det inget nytt i detta. Samma massmedia har påstått i stort sett samma sak de senaste tio åren. Så – även om det kanske är ett tråkigt sätt att inleda en artikel – ska vi belysa den ekonomiska situationen med lite hårddata.

Internationella valutafonden, uppskattade förra året Venezuelas budgetunderskott till 7,4 procent av landets totala produktion av varor och tjänster, BNP. I samma rapport beräknade man att landet i slutet av 2012 skulle ha en statsskuld på 51,3 procent av BNP. För att få något grepp om den siffran kan den jämföras med läget i Europa där den genomsnittliga statsskulden samtidigt var 82,5 procent av BNP. (USAs skuld är över 100 procent av BNP, för att ta ett annat exempel.)

Det viktiga är dock landets förmåga att betala sina räntor och amorteringar. Förra året uppgick betalningarna till tre procent av exportintäkterna (till 95 procent oljeexport). Lägg därtill lånemöjligheter från Kina, Brasilien, Ryssland så blir det svårt att se att landets ekonomi skulle på kort sikt bryta samman på grund av att man inte kunde betala av på sina lån.

Nej, det illa dolda hatet mot Venezuela handlar i grunden om den politik som förts i landet de senaste tio åren. En politik som går på tvärs gentemot den som förs i EU eller USA. Låt oss illustrera med några välfärdsindikatorer:

- De senaste tio åren har fattigdomen minskat från 71 procent till 21 procent.
- Den extrema fattigdomen har minskat från 40 procent till omkring sju procent.
- Detta har varit möjligt genom att öka budgeten för "skola, vård, omsorg" med 61 procent
- Det handlar om 20 miljoner människor som på olika sätt gynnats av de sociala

reformer ("Misiones") som genomförts.

- Före Hugo Chávez' tillträde som president 1999 fick 387 000 personer pension. Idag betalas pensioner ut till 2,1 miljoner äldre människor.
- Den undernäring som en femtedel av befolkningen led av är i stort sett åtgärdad.
- Omkring fem miljoner människor får varje dag gratis mat. Av dem är fyra miljoner barn i de offentliga skolorna och på 6 000 matställen utspisas 900 000 fattiga varje dag.
- Barnadödligheten har minskat från 25 per 1000 (1990) till 13 per 1000 (2010)
- 1998 hade landet 18 läkare på 10 000 invånare – idag är samma siffra 58 läkare
- På fyrtio år upprättade tidigare regimer 5 081 kliniker för läkarvård. De senaste 13 åren har den nuvarande regeringen byggt 13 721 vårdcentraler.

Många av dessa reformer har samtidigt medfört att tidigare maktlösa människor organiserat sig i sina bostadsområden. En vårdcentral kräver inte bara en läkare utan även en fungerande administration och logistik. Ett kök kräver inte bara statliga medel till inköp av livsmedel, någon måste laga maten och organisera utdelningen. Det är denna politik som stör borgerliga propagandister. Om det är möjligt att föra denna politik i ett land som Venezuela borde den också kunna föras i Europas rika länder.

Men även min beskrivning ovan är naturligtvis propagandistisk, en förenkling som inte ger hela bilden och vidden av de problem som den bolivarianska revolutionen står inför idag, så låt oss gå tillbaka ett år.

GOLPE DE TIMÓN

Den 20 oktober 2012, ett par veckor efter sin seger i presidentvalet med 55 procent av rösterna, höll Chávez ett möte med sina ministrar. Hans tal om en kursändring ("Golpe de Timón") var i långa stycken självkritiskt och kom att bli något av ett politiskt testamente. Det är till tankarna

i den genomgången den nuvarande presidenten, Nicolás Maduro, och andra ledare från PSUV (det socialistiska enhetsparti Chávez skapade) idag refererar.

I sin genomgång började Chávez med att betona demokratins grundläggande betydelse för bygget av en "socialism för det 21 århundradet". Han påpekade i förbigående att någon socialism aldrig fanns i Sovjetunionen på grund av att det inte existerade någon demokrati. Till skillnad från den begränsade demokratin i ett kapitalistiskt samhälle måste demokratin i en övergång till socialism även utvidgas till ekonomin och den sociala sektorn. Han påpekade självkritiskt att trots alla de reformer som genomförts saknas en ny struktur för att majoriteten av befolkningen ska kunna fatta beslut. Och konstaterade att en lag om kommuner visserligen antagits av parlamentet, men att inga kommuner skapats. "Var är kommunerna?", frågar han de församlade ministrarna. Han talade även om att upplösa det kommunministerium som bildats eftersom det givit fel signal.

Den i Chávez' samhällsmodell centrala byggstenen "kommun" har inte så mycket likheter med den svenska geografiska, politiska och förvaltningsmässiga enheten med samma namn. I Venezuela är kommunerna grundläggande komponenter i ett försök att skapa en parallell demokratisk struktur vid sidan av, med sikte på att ersätta den i hög grad ineffektiva och av korruption infekterade traditionella stats- och förvaltningsapparaten

Meningen är att kommunerna ska ta hand om gemensamma frågor på lokal nivå och spela en mer aktiv roll i förändringen av samhällsekonomin. De ska understödja och ta initiativ till bildande av produktionskooperativ i sitt område, ta över äganderätten till nedlagda fabriker i regionen och öppna dem under en kombinerad arbetar- och kommunal kontroll samt öppna nya lokala marknader för försäljning av produkter från andra kommuner. Bland de ideologer som försökt utveckla tankarna efter hans död talas om

en ”kommunal stat”. En central uppgift för den kommande perioden (2013-2019) fastslogs i hans tal var att utveckla dessa kommuner.

Det är möjligt att den självkritiska tonen i talet återspeglade att Chávez börjat inse den växande klyftan mellan PSUV:s ledning och partiets gräsrotter. Ett par år tidigare hade han tagit initiativ till bildandet av Gran Polo Patriótico. Syftet från Chávez sida var att ena och knyta till sig floran av sociala rörelser, smågrupper och vänsterpartier, som står utanför PSUV, men stöder den politik som förts; med sikte på att vinna presidentvalet. I slutet av 2011 hade 35 000 organisationer – av varierande storlek – anslutit sig till den patriotiska polen. Det var kvinnogrupper, husockupanter, HBT-grupper, kulturgrupper och vänsterpartier. Stödet från GPP-organisationerna kom att bli avgörande för Chávez’ valseger i oktober förra året. Av det totala antalet röster som Chávez fick (8 044 106) kom mer än 1,7 miljoner från GPP. Den största delen, 481 000 röster, stod kommunistpartiet för.

De organisationer som ingick i GPP pekade sedan på de röster som de bidrog med i presidentvalet och menade att det borde medföra att en del av kandidaterna i delstatsvalen i december 2012 hämtades från deras organisationer. Men i nästan hälften av delstatsvalen utsågs PSUV:s kandidater uppifrån, utan någon möjlighet för partiets bas eller GPP-organisationerna att påverka.

Till detta måste läggas att flera PSUV-ledare knappast var beredda att göra de ingående rörelsernas krav till sina egna. Ett exempel är att partiet kategoriskt undvek att ta ställning för kvinnoorganisationernas krav på en legalisering av rätten till abort. Istället försvarade flera nationella partirepresentanter att abort-

ter skulle fortsätta vara olagliga. Inom parentes kan nämnas att många PSUV-ledare inte följde i Chávez spår då han började kalla sig ”feminist” – till skillnad från 2005 då samme Chávez kom ut som ”socialist”.

En annan betydande organisering inom GPP var ockupationsrörelsen. Representeranter för rörelsen träffade Chávez 8 januari 2011, och han försvarade då ockupation och expropriering av outnyttjat utrymme till förmån för hemlösa, i synnerhet de som drabbats av naturkatastrofer. Inspirerade av Chávez uttalade stöd började rörelsen utarbeta planer för att förvandla tomma ytor till ”socialistiska samhällen” och kontaktade kommunala råd för att presentera byggnadsprojekt, Misión Vivienda. Men trots en del inledande framgångar har aktivister klagat på att ledare för PSUV ofta sätter upp hinder för att få deras förslag till husbyggen genomförda av kvartersgrupper. Enligt Héctor Castro, nationell samordnare för Comité de Tierras Urbanas, har motståndet sin grund i påtryckningar från mäktiga byggnadsföretag.

Konsekvensen blev att alternativa kandidater (från GPP) ställde upp i vissa delstater. Ett exempel är Bolívar där den impopulära PSUV-guvernören, Francisco Rangel Gómez, kandiderade. Rangel har anklagats för att stå på företagsledningarnas sida mot kraven på arbetarkontroll i de statliga bolagen i Guayana (där Bolívar ligger). Kommunistpartiet valde att stödja en alternativ Chavista-kandidat i Bolívar – liksom i tre andra delstater – som med åtta procent av rösterna nästan gjorde att den borgerliga kandidaten vann.

Nu blev guvernörsvalet trots dessa motsättningar till folkrörelserna en framgång för PSUV. Partiets kandidater inte bara behöll de delstater där de regerat tidigare – de vann dessutom ytterligare fyra delstater. Totalt segrade PSUV i 20 av 23 delstater och vann 186 platser i delstaternas parlamentariska råd mot 51 för den borgerliga oppositionen.

Ett oroande faktum var dock att i de

delstater där PSUV sedan tidigare haft guvernörsposten minskade partiet sitt röstetal. Att partiet ändå vann dessa poster berodde på att den borgerliga kandidatens röstetal minskade mycket mer. Men med fyra viktiga undantag: i de delstater där borgarna styrt – och som PSUV nu vann – ökade partiet relativt kraftigt sitt röstetal. Det folkliga missnöjet med de borgerliga guvernörerna ledde till ökad uppslutning för PSUVs kandidater!

FÖRSTATLIGANDE

Under Chávez tredje presidentperiod 2007 – 2013 genomfördes omfattande förstatliganden av banker, tung industri, livsmedelsindustri, byggföretag och distribution. I slutet av 2012 hade regeringen förstatligat 1168 företag. För den inhemska kapitalistklassen återstår kontrollen över stora delar av finanssektorn (omkring 70 procent), massmedier (TV-kanaler och de största dagstidningarna), delar av livsmedelsproduktionen (det privatägda Polar är landets största livsmedelsproducent) och varuhuskedjor. Förstatligandena stärkte regeringens position gentemot den privata sektorn och pekade i riktning mot en socialisering av de viktigaste produktionsmedlen, vilket låg i linje med den officiella målsättningen att bygga en socialism för det 21 århundradet. Samtidigt skapade det förväntningar om en utvecklad demokrati på de förstatligade företagen, förväntningar som inte har infriats.

2010 gick regeringen med på att de anställda skulle få välja ordförande vid de största statliga företagen i Guayana. De som valdes tog i många fall ställning för de anställda och krävde att korrupta chefer skulle sparkas och att kontrakt med multinationella företag (som man ansåg stred mot nationella intressen) skulle avslutas. De godkände även nya förmåner för de anställda. Detta gav upphov till en rad strider med företagsledningarna på de statliga industrierna. Under 2012 ingrep regeringen och avsatte de arbetarvalda ordförandena på de statliga företagen,

inklusive stålverket SIDOR och aluminiumverket ALCASA. De radikala arbetarledare som påpekar det odemokratiska i regeringens agerande har naturligtvis helt rätt: de företrädare som utsetts av arbetarna ska naturligtvis bara kunna avsättas av arbetarna själva. Den demokratiska kontrollen underifrån – den arbetarkontroll – som krävdes i förstamajtågen för ett antal år sedan har inte blivit verklighet. Den har stoppats i produktivitetens namn. Detta är naturligtvis ett steg bakåt som skapat missnöje bland arbetare, som tagit Chávez upprepade maningar att ta kontroll på fullt allvar.

Trots detta har de förstatligade företagen inneburit positiva förändringar för fattiga grupper. Det statliga telebolaget, CANTV, har prioriterat en utbyggnad av servicen i fattiga områden. Sedan 2007 har 64 procent av de nya telenäten dragits i de fattigaste kvarteren. Där har också bolaget bistått med utbildning i användandet av mobiltelefoner. På ett liknande sätt har de nya statliga bankerna prioriterat utlåning till familjer med låg inkomst, bland annat har program för lån till hushållsutrustning inrättats. På de stora statliga industrierna, PDVSA, CANTV, SIDOR, och elbolaget Corpoelec har inhyrd personal tillsvidareanställts och den tidigare outsourcingen upphört. I den nya arbetsmarknadslagstiftningen som antogs 2012 görs även outsourcing olaglig.

MADURO NY PRESIDENT

Den 5 mars avled Hugo Chávez efter ett par års kamp mot cancer. Val av ny president hölls den 14 april. Nicolás Maduro, som Hugo Chávez på sin dödsbädd utnämnde till sin efterträdare, vann valet. Det var en mycket knappare seger än de flesta räknat med. Maduro fick 7 559 349 röster mot den borgerliga kandidatens, Henrique Capriles, 7 296 876. Marginalen var 262 473 röster eller 1,77 procent. För att förstå allvaret i detta valresultat kan det vara lämpligt att jämföra med siffrorna från förra hösten. Vid president-

EN ARTIKEL AV ROLF BERGKVIST

Artikelförfattaren är latinamerikakännare och mångårig medarbetare i Röda rummet med ett flertal tidigare artiklar som analyserar Venezuela.

valet den 7 oktober fick Hugo Chávez 8 044 106 röster (55,11procent) mot 6 461 612 (44,27 procent) för Capriles, en marginal på 11 procentenheter. Med nästan lika stort valdeltagande (en minskning med inte fullt 215 000) betyder det att närmare 700 000 personer, som tidigare röstade på Hugo Chávez, nu lade sin röst på den nyliberala och proimperialistiska kandidaten. De varningsklockor som redan tidigare börjat ringa skraller nu med full styrka.

Capriles valkampanj var i långa stycken en fortsättning på den linje han höll i oktobervalet: löften att de sociala reformprogrammen ska fortsätta, en omedelbar 40-procentig höjning av minimilönen, krafttag mot kriminaliteten och korruptionen, kritik av byråkratins privilegier och av den del av borgarklassen som gynnats av Chávez politik. Valet fick en våldsam uppföljning. Som en försmak av vad en seger för borgerlighetens kandidat skulle medföra började sympatisörer till den besegrade borgarkandidaten gå bärsärkagång, brände ned vårdcentraler och statliga livsmedelsbutiker med subventionerad basmat. Flera av PSUV:s kontor och partimedlemmars privatbostäder brändes också ned. I Miranda angreps en vårdinrättning med brandbomber under slagorden "ut med kubanerna". Då de boende i området fick reda på angreppet organiserade de omedelbart ett försvar av de tio kubanska läkare, som jobbar där sedan vårdcentralens invigning i december. I San Cristóbal brändes

en omröstning mot regeringen. Det ekonomiska krig som bedrivits utomparlamentariskt ska växlas in i missnöjesröster i borgmästarvalen. Därefter har de tänkt kräva regeringens avgång och ett nytt presidentval. Det är mycket troligt att dessa krav kommer att framföras med samma våldsamma metoder som efter Maduros seger i presidentvalet.

Kanske blev den knappa valsegern verkligen en signal till att förstärka initiativ som redan påbörjats. "Gaturegering" var ett av dessa initiativ. Gaturegeringen är en mekanism implementerad av Maduro, vilken innebär att regeringen besöker landets regioner och håller möten med kvarter råd och sociala rörelser. Syftet är att få fram projekt som de lokala organisationerna tar ansvar för att genomföra, men som finansieras av staten. I september genomfördes en nationell räkning av de lokala organisationerna. Då registrerades 33 223 kommunala råd, 1 234 kommuner och 17 332 sociala rörelser. Även om aktiviteten i dessa organisationer varierar och många är små säger det en del om den självorganisering som faktiskt existerar.

Ett andra mer långsiktigt syfte är att börja bygga de kommuner – för större geografiska områden än det egna kvarteret – Chávez lyfte fram i sitt Golpe de Timón-tal. "I detta steg av gaturegering är den centrala målsättningen att konsolidera konstruktionen av kommuner, att gå med folket ...att ge dem redskap, makt och kunskap och den ekonomiska makten för att genomföra de offentliga

har frysts. Parra anklagas för utpressning, korruption och organiserad brottslighet. Justitieminister Miguel Rodríguez sa sig ha fått information från anställda i kommunen och företag om ett parallellt kontor för utfärdande av kommunala kontrakt. De som försökte få ett kontrakt med kommunen var tvungna att betala mutor på detta parallella kontor till borgmästaren, hans son och ytterligare två anställda. Parra styrde även 14 kooperativ genom vilka han tog betalt för tjänster. Under utredningen fann man 14 egendomar – inklusive jordbruk, lägenheter, fastigheter, en yacht, flygplan och bilar – som han lagt beslag på genom kooperativens kontakt med det parallella kontoret. Egendomarna beslagtogs i samband med arresteringen.

Valencia, är Venezuelas tredje största stad och ligger ett par timmars bussfärd från huvudstaden, Caracas. Det är känt som landets industristad med fabriker ägda av utländska bolag och biltillverkare. Arresteringarna i Valencia är ingen isolerad händelse. De ingår i den nolltolerans-kampanj mot korruptionen som pågått sedan början av året och trappats upp under sommaren/hösten. Bara mellan 8 juli och 13 augusti genomfördes 103 arresteringar. Bland de arresterade finns tjänstemän från ett flertal statliga verk och bolag, ett antal polischefer och sex höga jurister. I juli framtogs oppositionsledamoten Richard Mardo sin parlamentariska immunitet för att göra det möjligt att ställa honom inför rätta efter anklagelser

affärer och tror att de kan dra fördel av den makt regeringen gett dem för att stjäla, det är deras tid nu...ingen är oberörbar, vi kommer att ge allt i kampen mot korruptionen vare sig det är korruption i röd basker eller korruption från den gula fascistiska bourgeoisien", har president Maduro sagt. Under september blev 326 personer klara med sin utbildning till "socialistiska inspektörer" som är en del av regeringens anti-korrupsionskampanj. De utgör en del av totalt 800 inspektörer, som utbildats för att kontrollera eventuell korruption inom statligt finansierade basprojekt såsom livsmedelsförsörjning, hälsovård etc. På sikt ska totalt 4 000 inspektörer vara utbildade. Men de kommer även att ha del i kampen mot det ekonomiska krig den borgerliga oppositionen organiserat det senaste året.

KRIMINALITETEN

De senaste åren har det kriminella våldet ökat i omfattning. Trenden finns över hela Latinamerika. Venezuela ligger dock i toppen bland de fyra värst drabbade länderna. Enligt lokala organisationer kritiska till regeringen har antalet mord tredubblats de senaste tolv åren till 73 mord per 100 000 invånare. Regeringen har tidigare medgett en mordnivå över 50 per 100 000, vilket ligger en bra bit över grannländernas. En rad initiativ har tagits för att bekämpa kriminaliteten. Det har handlat om att förbättra och utveckla lagstiftningen, utbilda nya kriminaltekniker och poliser, utredningar och avskedande

PSUV:s kontor ned, flera närradiostationer attackerades och en person dödades i Santa Ana. Även TV-kanalen teleSURs och den statliga Venezolana de Televisións kontor omringades och de anställda hotades med fysiskt våld. Det nationella valrådets ordförande, Tibisay Lucena, fick sitt hem angripet. Huvudparollen vid dessa våldsamma attacker var att "avvisa valresultatet".

Talesmän för den borgerliga oppositionen har deklarerat att de kommer att försöka göra lokalvalen 8 december till

arbetena", förklarade Maduro i början av oktober då den andra fasen av gaturegeringen inleddes. Under den andra fasen ska även de tidigare överenskomna projekten kontrolleras. Denna kontroll och revision är samtidigt en viktig bit i regeringens kamp mot den utbredda korruptionen.

KAMPEN MOT KORRUPTION

Lördagen den 12 september arresterades borgmästaren i Valencia och PSUV medlemmen Edgardo Parra för en rad korrupsionsbrott, varvid även hans bankkonton

om skattefusk och penningtvätt. Samma månad anhölls 13 medlemmar ur gruppen "Revolutionens änglar" för att ha tagit avgifter från bland annat pensionärer och bostadslösa familjer som ville ansöka om pension eller bostad. Gruppens medlemmar tog upp till 3000 dollar i avgift av de behövande. Båda de reformer som avser pensioner eller ny bostad (från det "miljonprogram" för nya bostäder som regeringen genomför, Misión Vivienda) är enligt regelverken helt avgiftsfria.

"Vem som än är inblandad i skumrask-

av korrupta poliser. 2009 började en helt ny nationell polis skapas för att ersätta de lokala polisstyrkor, som var ökända för sin korruption och deltagande i kriminell aktivitet. Enligt regeringen var de lokala polisstyrkorna ansvariga för vart femte brott som begicks. Samtidigt har regeringen betonat vikten av sociala satsningar i fattiga områden för att ungdomar inte ska dras in i de kriminella gängen. Det har handlat om investeringar i fritidsgårdar, idrottsanläggningar och sociala aktiviteter för ungdomarna. Målsättningen är

också att de nyutbildade poliserna ska samverka med de kommunala råden och kommunerna för att få ned kriminaliteten.

DET EKONOMISKA KRIGET

En del i det utomparlamentariska regeringsmotstånd som oppositionen organiserar handlar om att underminera landets valuta. På kvällen den 8 februari tillkännagav regeringen att valutan skrivits ned med 46,5 procent – från 4,3 bolívares per dollar till 6,3. Det är inte den första devalveringen sedan regeringen 2003 upprättade valutakontroll för att förhindra kapitalflykt ut ur landet, inte heller är det den största. 2010 devalverades valutan med 100 procent – från 2.15 bolívares per dollar till 4,3.

Devalveringen av valutan var en ren försvarsåtgärd, ett svar på den spekulation som pågick på den svarta eller ”parallella” marknaden. Dollar som företag och rika privatpersoner erhållit genom den statliga valutamyndigheten CADIVI för import av varor eller utlandsresor har istället sålts på den svarta valutamarknaden till en kurs fyra gånger den officiella.

Liksom när det gäller korruptionen i allmänhet har kampen mot den svarta valutahandeln skärpts under de senaste månaderna. I slutet av oktober arresterades sex förare inom motorsporten för att med falska dokument bedragit staten på 60 miljoner dollar. Tre andra personer arresterades för att ha växlat till sig dollar för att importera medicinsk utrustning – istället för att importera utrustningen hade de nöjt sig med att ”importera” tomma emballage och behållit all dollarvaluta för egen vinning. Samtidigt rapporterade chefen för CADIVI att mellan 400 och 500 företag utreds för att ha fått dollar på felaktiga grunder. Ett uttalande från centralbankens tidigare ordförande, Edmée Betancourt visar på problemets omfattning; omkring 20 miljarder dollar gick förra året till rena ”pappersbolag” utan någon verksamhet.

En annan del i det ekonomiska krig den borgerliga oppositionen bedriver består

i att framkalla livsmedelsbrist. Sedan slutet av 2012 och under större delen av innevarande år har brist på åtskilliga basvaror varit ett problem. Det handlar om exempelvis mjölk, socker, majsmjöl, matlagningsolja och toalettpapper. Vid oannonserade inspektioner hos livsmedelsproducenter och grossister har tonvis av bristvarorna hittats i lagerlokaler (istället för på hyllorna i affärerna). För att lösa det akuta problemet har regeringen slutit nya avtal med grannländerna. Under årets två sista månader kommer 400 000 ton livsmedel att levereras från andra latinamerikanska länder, enbart Brasilien har utlovat 80 000 ton mat. Den varubrist som organiserats av den borgerliga oppositionen och de svarta valutamarknaderna är några av de viktigaste förklaringarna till den höga inflationen, som för närvarande ligger över 40 procent. Även med de återkommande höjningarna av minimilönerna regeringen genomfört innebär det naturligtvis problem för stora grupper fattiga människor.

LÄRDOMAR AV VENEZUELA

Vilka lärdomar kan socialister från andra delar av världen dra ur den venzolanska samhällsprocessen?

Det första som måste betonas är naturligtvis det levande exemplet på att en helt annan politik än den som förs i Nordamerika och Europa är fullt möjlig. Även om våra stora massmedier noggrant undviker ämnet har den politik som förts i Venezuela varit en formidabel framgång för landets fattiga befolkning.

Det andra är att den samhällsklass som fortfarande besitter den ekonomiska och sociala makten är beredda att använda alla utomparlamentariska resurser som de förfogar över (och de är stora) för att stoppa de sociala reformer som genomförts. Den statskupp som genomfördes i april 2002 (men stoppades av massiva folkliga protester och delar av militären), det stopp för oljeproduktionen som organiserades av cheferna på det statliga PDVSA för att försätta landet i en ohållbar ekonomisk situation, det ekonomiska krig

som pågått det senaste året med sabotage inom livsmedelsdistributionen och aktioner mot landets valuta är bara de synligaste exemplen på detta. Det kommer att fortsätta så länge den välbeställda klassen har möjlighet att kontrollera de viktigaste produktionsmedlen, distributionen och finansbolagen.

Det tredje är att den statsapparat som finns inte är något redskap för en grundläggande samhällsförändring. Korruptionen på olika nivåer av statsapparaten kommer att fortsätt även med välutbildade ”inspektörer”.

Det fjärde är den kritiska reflektion som Hugo Chávez tog upp i sitt ”Golpe de Timón”-tal: ”Var är kommunen?” Eller för att uttrycka det med ett annat ord: var är den demokratiska folkmakten?

Det är nödvändigt att bemöta lögnerna i borgerliga massmedia om utvecklingen i Venezuela och försvara de sociala reformer som genomförts. Samtidigt är det nödvändigt att se de begränsningar som kan försvaga den pågående revolutionen. Om reformerna ska behållas måste den demokratiska kontrollen utvecklas. Det betyder att nya, demokratiska maktorgan – vid sidan av och som alternativ till de reellt existerande statliga organen – måste utvecklas i bostadsområden och på arbetsplatserna. Det är på arbetsplatserna som kontroll över produktion och distributionen kan förhindra spekulation och sabotage mot landets ekonomi. Men ska demokratin utvecklas måste även borgarklassens makt brytas.

Det betyder att hela finanssektorn måste överföras i samhällets ägo, liksom att ett statligt monopol över utrikeshandeln upprättas. ★

kära läsare

I förhållande till fenomen som på allvar utmanar maktstrukturerna i vår värld kan vi i etablerad medias förhållnings-sätt skönja ett mönster av förtigande, förvanskning och selektiv rapportering. I få fall är det lika tydligt som när det gäller Venezuela och den sociala förändringsprocess som tog sin början efter att Hugo Chávez 1998 segrade i presidentvalet. Vi kan i det här sammanhanget inte se någon förändring efter att Chávez i mars i år gick ur tiden. Ta bara rapporteringen runt det efterföljande presidentvalet. Trots att en mängd internationella valobservatörer uppfattade valet som oklanderligt, gavs oppositionen alla anklagelser om påstått valfusk stort utrymme, och det ofta utan något ifrågasättande. När sedan grupper ur oppositionen gick bärsärkargång, och bland annat brände ner vårdcentraler och regeringspartiets PSUV:s vallokaler, var den dominerande bilden som spreds över världen att fredliga demonstranter attackerades av polis – att nu var det verkligen fara å färde för landets ”sköna demokrati”

Visst medger även de stora tidningsdrakarna att Venezuelas regering har ett starkt stöd bland landets fattiga, men vanligtvis förklaras det bero på att man använt medel från landets oljeintäkter på ett slösaktigt sätt och att landet därmed skulle vara försatt i en mycket svår ekonomisk situation. Tydliga fakta om att Venezuela är i det närmaste unikt i vår värld, med sin framgångsrika bekämpning av fattigdomen, förtigs också noggsamt. Och bara det att landet förstattliga en hel del banker och företag och på det sättet ifrågasätter den privata äganderätten är tillräckligt för att landet ska definieras som demokratiskt obskyr. I exempelvis vår egen utrikesminister Carl Bildts ögon är det synonymt med att ”försingra egendom”.

Nej, när det gäller den socioekonomiska förändringsprocessen i Venezuela måste man söka sig till alternativa medier för att kunna få någorlunda grepp om vad det är som egentligen händer i landet.

Vi har i Röda rummet under ett decenniums tid försökt att följa den spännande och samtidigt mycket komplexa utvecklingen i Venezuela, och i detta nummer försöker vår skribent Rolf Bergkvist ringa in vad det är som egentligen händer i landet nu efter Chávez’ död.

I övrigt finner ni, kära läsare, i detta nummer artiklar om socialdemokratin, fascismen, framtidens energireserver och fantasy-science fiction, så varmt välkomna till ännu ett nummer av den radikala kvar-talstidskriften Röda rummet.

Redaktionen

Alltmer preciserade prognoser indikerar att jordens reserver av fossila konventionella bränslen är på väg att sina. Det har framkallat en febril jakt på nya icke-konventionella fossila energikällor. Exploateringen av dessa källor är dock förbundet med allvarliga former av miljöförstöring och skjuter bara upp en absolut nödvändig omställning till alternativa, förnyelsebara energikällor. John Bellamy Foster kommenterar och analyserar kampen kring vår tids stora energidilemma.

KRIGET OM ENERGI FRAMTIDEN

För bara några år sedan var regeringar, företag och energianalytiker fixerade vid frågan om ”slutet för billig olja” eller ”Peak Oil”. Tecknen på framtida brist på konventionell råolja blev alltmer tydlig eftersom de kända reserverna höll på att ta tömmas. International Energy Agencys rapport från 2010 ägnade en hel sektion åt Peak Oil. Vissa klimatforskare såg detta faktum, att utvinningen av konventionell råolja nått sin topp, som en gyllene möjlighet att stabilisera klimatet – under förutsättning att länderna inte övergick till smutsigare energiformer, såsom kol och ”icke konventionella fossila bränslen”. (Med den sistnämnda termen syftar man vanligtvis på på lager av fossila bränslen som hittills inte har utvunnits på något intensivt sätt, oftast därför att de är av låg kvalitet och/eller kräver mer teknologi och större kostnader för att utvinna. Det rör sig om tunga oljor, oljesand, skiffergas, skifferolja, metanhydrater och olja från djuphavsborrning.)

I och med uppkomsten av det vissa kallar en ny energirevolution, grundad på produktionen av icke konventionella fossila bränslen, har allt detta idag förändrats radikalt. Med sin början i Nordamerika – men i allt större utsträckning även på andra ställen – har denna nya forma av utvinning inneburit att världen plötsligt har ett överflöd av nya och framtida tillgångar av fossila bränslen. Som journalisten och klimataktivisten Bill McKibben varnande uttrycker det:

”Just nu är, för det mesta, den fossila bränsleindustrin vinnare. Under de senaste åren har de visat att Peak Oil-teoretikerna hade fel; när priset på kolväten steg så hittade företagen en hel massa nya källor, om än i huvudsak genom att skrapa botten på tunnan och använda ännu mer pengar för att få fram ännu smutsigare energi. De har lärt sig ”fracking” (hydraulisk uppspräckning; i grund och botten att spränga en rörbomb tusen meter under jordytan eller mer och spräcka

EN ARTIKEL AV JOHN BELLAMY FOSTER

Artikelförfattaren är professor i sociologi. Han är också redaktör för den amerikanska socialistiska tidskriften Monthly Review.

upp det omgivande berget). De har räknat ut hur man ska ta sörjig tjärsand och hetta upp den med naturgas tills oljan rinner. De har lyckats borra kilometervis under havsytan.”

Den nya fasen i miljökampen, som den ökande användningen av icke konventionella fosilla bränslen skapat, symboliseras idag framförallt av den föreslagna oljeledningen Keystone XL, som ska sträcka sig från tjärsanden i Alberta till raffinaderierna vid mexikanska golfen, och är tänkt att leverera 830.000 fat från tjärsandsolja per dag. (Tjärsandsolja benämns på fackspråk bitumen, populärt känt som asfalt. Då bitumen späds ut för att kunna flyta i pipelines kallas det dilbit). Den föreslagna oljeledningen har två etapper. Den norra delen, som ännu inte har godkänts av Washington, ska bli drygt 190 mil lång och kommer att korsa gränsen mellan Kanada och USA. Den södra etappen går drygt 75 mil från Oklahoma till mexikanska golfen och är redan till stor del färdig. Utvinningen och behandlingen av tjärsand ger i grova drag 14 procent mer utsläpp än genomsnittet för den olja som konsumeras i USA och lämnar efter sig stora dammar av förorenat vatten. James Hansens, chef för NASA:s Goddard Institute for Space Studies, och USA:s mest kända klimatolog, säger att om man inte slutar bränna tjärsandsolja så innebär det ”game over” vad gäller klimatförändringarna.

Tjärsanden i Alberta ligger under en yta nästan lika stor som Floridas, och ger redan 1,8 miljoner fat olja dagligen, det görs nu ansträngningar för att utvidga den ännu mer. Men akilleshälen vid tjärsandsutvinning är transportererna. För närvarande råder det en ”bitumen-bubbla” eftersom det är lättare att producera tjärsandsolja än att transportera den. Eftersom man inte kan få tjärsandsoljan till hamnarna så innebär det att den förblir beroende av den amerikanska marknaden och inte kan styra de globala priserna. Tjärsandsolja (känd på oljemarknaden som Western Canadian Select) såldes 2012 tidvis 35 dollar billigare per fat än det pris som den skulle ha fått om det hade funnits lättillgängliga transkontinentala transporter. Det innebar en förlust på cirka en tredjedel av dess värde jämfört

med konventionell olja. Därför är tjärsandsindustrin desperat att säkerställa fullgoda transkontinentala transporter för att stödja både den nuvarande och en utökad oljeproduktion. Den stora ansträngningen görs när det gäller utbyggnad av oljeledningar. Men det finns allvarlig oro för att det kan vara farligare för miljön att transportera utspädd bitumen i ledningar än vanlig råolja, på grund av större sannolikhet att ledningarna fräts sönder, med därav följande läckage. Oljeledningen Keystone XL skulle därtill gå rakt över Ogallala-akvifären,⁴ som är den största dricksvattenakvifären i USA och försörjer åtta stater. [Akvifär är en geologisk bildning i marken som lagrar grundvatten, och har så stor lagringskapacitet och genomsläpplighet att vattnet kan utvinnas ur den i användbara mängder – öa.]

PIPELINE-MOTSTÅND

USA bevittnade sin största klimatomstration hittills i februari 2013, då drygt 40 000 människor protesterade utanför Vita Huset och mer än tusen arresterades på grund av motstånd mot oljeledningen Keystone XL. I Kanada har samtidigt den av ursprungsfolk ledda organisationen Idle No More använt olika strategier och taktiker under kampen mot tjärsandsutvinningen: en hungerstrejk av Attawapiskat-hövdingen Theresa Spence, blockader av järnvägar, flash mobs på köpcentrum, en jättelik ringdans i en stor vägkorsning i Winnipeg, och juridiska processer för att värna av First Nations [indianernas] suveräna rättigheter till land, vatten och resurser. Protester från Idle No More har riktat sig mot oljetransporter både med järnväg och i oljeledningar där de sistnämnda innefattar Keystone XL och den planerade Enbridge Northern Gateway Pipeline Project – som är tänkt att sträcka sig omkring 115 mil, från tjärsanden i Alberta till en hamnterminal i Kitimat, British Columbia.

Andra icke konventionella fossila bränslen förändrar också kampens fokus. De senaste åren har vi sett en dramatisk teknologisk utveckling vad gäller hydraulisk spräckning med vatten kopplat till att borra vågrätt, populärt kallat ”fracking”. Sand, vatten och kemikalier sprutas in

under högt tryck för att spränga sönder skifferberg och släppa loss gasen som fångats i den. Efter att källan har nått ett visst djup sker borrningen vågrätt. Fracking har lett till ett snabbt utnyttjande av hittills otillgängliga reserver av skiffergas och skifferolja i stater över hela landet, från Pennsylvania och Ohio till North Dakota och Kalifornien, och har oväntat placerat USA i en position som stormakt vad gäller fossila bränslen. Det har redan lett till en avsevärd ökning av produktionen av naturgas, som har ersatt det smutsigare och mer koldioxidskapande kolet för att generera elektricitet. Mellan 2005 och 2012 har den ekonomiska nedgången och övergången från kol till naturgas från fracking sammanlagt lett till tolv procents minskning av USA:s direkta koldioxidutsläpp, vilka nått sin lägsta nivå sedan 1994.¹

Icke desto mindre är de negativa miljö- och hälsoeffekter av fracking som drabbar samhällen över hela USA enorma, om än fortfarande inte fullt uppskattade. Giftigt avfall från fracking förorenar vattentillgångar och påverkar hanteringen av spillvatten i anläggningar som inte är avsedda att ta hand om sådana risker. I fallet skiffergas riskerar metanläckage från fracking att accelerera klimatförändringarna. Om inte dessa läckage går att hindra kan naturgasproduktion med fracking visa sig vara farligare för klimatet än kol. Fracking har också orsakat jordbävningar i de områden där utvinningen sker. Som svar på denna utveckling har det uppstått ett helt nytt miljömotstånd i samhällen över hela Nordamerika, Australien och på andra ställen.

OLYCKSRISKER

Den 6 juli 2013 spårade ett tåg med 72 tankvagnar lastade med olja från fracking i North Dakota ur och exploderade i Lac-Mégantic, Quebec och dödade 50 personer. Sådana olyckor är i sig själv ett resultat av uppsvinget för icke konventionella fossila bränslen, tillsammans med metoden att forsla olja i ”oljeledningar på järnvägsspår” (och också en följd av den minskade arbetsstyrkan inom järnvägs-transporterna). År 2009 forslade företag bara 500 tankvagnar med olja på järnväg i Kanada. 2013 beräknas det bli så många

som 140 000. Skifferolja från North Dakota transporteras också via järnväg till Albany, New York där den lastas ombord på pråmar för att skickas till raffinaderier på östkusten.

Det är bara tre år sedan, den 20 april 2010, som en explosion på BP:s oljeplattform Deepwater Horizon dödade elva arbetare och orsakade en enorm oljekaskad under vattnet, som skickade ut totalt 640 miljoner liter råolja i mexikanska golfen. Deepwater Horizon-katastrofen har kommit att symbolisera den nya, för miljön farofyllda eran med oljekällor på mycket djupt vatten. Som ett resultat av utvecklingen av mer sofistikerade teknologier kan offshoreolja nu tas upp från djup på över 1500 meter. (Generellt innebär oljeborrning på stora djup att borra på mer än 300 meters djup.)

Oljeborrning på stora djup är mest utbredd i mexikanska golfen men sprider sig till andra ställen – såsom Kanadas Atlantkust, vattnen utanför Brasilien, Guineabukten och Syd kinesiska sjön. Ännu mer illavarslande ur miljösynpunkt är oljebolagens och de fem arktiska makternas (USA, Kanada, Ryssland, Norge och Danmark) framstötter om att få borra oljekällor på djupt vatten i Nordpolsområdet – som på grund av den globala uppvärmningen blivit alltmer tillgängligt. Detta sker samtidigt som trycket ökar för att öppna den yttre kontinentalsockeln utanför USA:s Atlant- och Stilla havskuster för oljeborrning.

Inför kapitalets brådska att utvinna icke konventionella fossila bränslen i allt större mängder söker miljöaktivister efter nya medel för att göra motstånd. Miljöorganisaionen 350.org:s ”gör matten rätt”-strategi riktar in sig på de nödvändiga neddragningarna av fossila bränslen, för att ersätta dem med rena energikällor. En del ekonomiska analytiker har slagit larm och etablerat begreppet Kolbudget för de ramar som blir nödvändiga om man menar allvar med en röd linje vid två graders ökning av den genomsnittliga globala temperaturen, vilken med avseende på klimatförändringarna omnämnts som en tröskel eller ”punkt utan återvändo”. Klimatforskare fruktar att om man når denna punkt så kommer processer att starta som gör klimatförändringarna oå-

terkalleliga och bortom mänsklig kontroll. Det kommer inte längre att vara möjligt att hindra utvecklingen mot en isfri värld. Enligt klimatologen Myles Allen från Oxford och vetenskapsmän knutna till trillionhtonne.org, måste man för att stanna innanför den globala kolbudgeten begränsa de fortsatta koldioxidutsläppen till betydligt mindre än 500 miljarder ton (av faktiskt kol). Det betyder att större delen av världens nuvarande kända reserver av fossila bränslen inte kan utnyttjas utan att det leder till extremt farliga – till och med oåterkalleliga – nivåer på klimatförändringarna. Och denna begränsning riskerar i sin tur att orsaka ekonomiska förluster på triljontals dollar i det som nu betraktas som tillgångar på fossila bränslen – ett fenomen känt under namnet ”kolbubblan”.

Medan kapitalet de senaste åren triumferande firat sin ökade förmåga att hämta upp fossila bränslen under decennier framåt, så har klimatförändringarna fortsatta att accelerera – symboliserat av nedsmältningen av havsisen på Nordpolen sommaren 2012 till den lägsta nivå som någonsin uppmäts, med en sammanlagd isyta som minskat till mindre än hälften av den genomsnittliga nivån på 1970-talet. Den försvinnande arktiska isen, som smälter mycket snabbare än vetenskapsmännen hade förutspått, tyder på att jordens system är mycket känsligare för små förändringar av den genomsnittliga globala temperaturen än vad man tidigare har trott.

ISREDUCERING

Reduceringen av is är särskilt oroande eftersom de leder till en positiv feedback av klimatförändringarna och skyndar på takten i den globala uppvärmningen genom att jordens reflekterande förmåga minskar – på grund av att den vita isen ersätts av mörkt havsvatten. Den bortsmältande havsisen på Nordpolen och den därav följande ”arktiska förstärkningen” (att temperaturökningarna på Nordpolen är större än de på jorden i sin helhet) skapar extrema väderfenomen på norra halvklotet och i hela världen genom att ”blockera” och leda jetströmmarna i nya riktningar. Som Walt Meier, forskare på U.S. National Snow and Ice Data Center

säger, ”Nordpolen är jordens luftkonditionering. Vi håller på att förlora den.”

Den ökade förekomsten av extrema väderfenomen symboliseras av superstormen Sandy, som i oktober 2012 löpte amok från Västindien till New York och New Jersey. Under Australiens ”ilskna sommar” 2012-2013 slogs 123 enskilda extrema väderrekord på bara 90 dagar. Samtidigt visade en vetenskaplig rapport i november 2012 att Grönland och västra Antarktis under de två senaste decennierna hade förlorat mer än fyra triljoner ton is, ett faktum som bidrar till förhöjningen av havsytan. Under dessa omständigheter får den ökade utvinningen av icke konventionella fossila bränslen som möjliggjorts av de högre oljepriserna och den teknologiska utvecklingen, katastrofala konsekvenser för klimatet. Men en inte mindre anmärkningsvärd teknisk utveckling har samtidigt skett vad gäller förnyelsebar energi – som vind- och solkraft – vilket öppnat möjligheter för en mer ekologisk utveckling. Sedan 2009 har priset på solmoduler rasat fullständigt. Även om de fortfarande bara utgör en mycket liten andel av produktionen av elström i USA, så har sol- och vindkraft vuxit till omkring 13 procent av Tysklands totala elproduktion 2012, och alla förnyelsebara källor (inklusive vattenkraft och biomassa) stod totalt för omkring 20 procent. I och med att energiutbytet på energiinvesteringar (EROEI – Energy Return On Energy Investment) i fossila bränslen har minskat på grund av att de billiga råoljetillgångarna har tagit slut, har vind och sol blivit mer konkurrenskraftiga – med ett EROEI som är högre än tjärsandsolja, och i fråga om vindkraft till och med högre än vanlig olja. Men vind- och solkraft utgör oregelbundna områdesspecifika energikällor som inte med lätthet kan täcka de grundläggande energibehoven. Ännu värre är att en massiv omställning av världens energainfrastruktur till förnyelsebara källor skulle ta årtionden att genomföra och tiden är knapp.

KOLKRIGET

Resultatet av alla dessa historiskt sammanstrående krafter, faror och möjligheter är att det uppstår ett krig kring fossila

bränslen: mellan de som vill bränna mer fossila bränslen och de som vill bränna mindre. Jeremy Leggett, ledande inom rörelsen för att trappa ner kolanvändningen, drog i sin bok *The Carbon War* från 2001, slutsatsen att de gigantiska fossilbränslebolagen ”mycket väl kan glädja sig åt små segrar längs vägen. Men de har redan förlorat kolkrigets viktigaste slag. Solrevolutionen kommer. Den är nu oundviklig. Den enda fråga som återstår att besvara är om den kommer i tid?”

De huvudsakliga frontlinjerna i kolkriget är tydliga. Å ena sidan finns de förhärskande kapitalistiska intressena som har försökt besvara de minskande konventionella råoljetillgångarna med hjälp av en oupphörlig utvidgning av de fossila bränsletillgångarna. Det har faktiskt lett till krig i det oljerika Mellanöstern och de omgivande regionerna i ett försök att skaffa kontroll över världens viktigaste återstående tillgångar på ”billig olja”. För tio år sedan, 2003, invaderade USA Irak, vilket ledde till något som bara kan kallas en oavbruten militär intervention i de oljerika regionerna i Mellanöstern, Centralasien och Afrika av USA och ”det globala NATO”. Dessa militära plundringståg har först och främst hängt samman med oljans geopolitik och bara i andra hand gällt terrorism, massförstörelsevapen och så kallad ”humanitär intervention”.

Men det kapitalistiska systemets viktigaste svar på den konventionella oljans Peak Oil har inte varit en geopolitisk expansion utan istället att utveckla icke konventionella fossila bränslen. Fossilbränsleindustrin stannar inte vid oljeborrning på stora djup, fracking och utnyttjande av tjärsandsolja, utan blickar nu, med stöd från staten, fram mot utvinning av skifferolja och metanhydrater – och om dessa kan komma igång utlovas synbarligen obegränsade tillgångar på fossila bränslen, åtföljt av framtidsriskerna av närmast otänkbara, katastrofala rubbningar av det globala systemet.

Idag vägrar de som förespråkar ”business-as-usual” att godta några gränser för en fortsatt utvidgning av produktionen av fossila bränslen. Som framgår, av såväl rapporter från Obama-administrationen och uttalande från energianalytikern Mi-

chael Levi vid den inflytelserika tankesmedjan Council on Foreign Relations, ser de som utarbetar etablissemangets energipolitik skiffergas från fracking som en "energibrygga", som kommer att möjliggöra en minskning av koldioxidutsläppen tills teknologier för att binda och isolera kol har utvecklats tillräckligt långt för att bli användbara och öppna vägen för ett förmodat obegränsat utnyttjande av kol och andra fossila bränslen, utan några koldioxidutsläpp. Det faktum att "rent kol" är en myt verkar aldrig tas med i analysen. De flesta av etablissemangets energiförespråkare är också för biobränslen som ytterligare ett alternativ, stöder stora vattenkraftsanläggningar och kärnkraft samt bortser från de enorma ekologiska problem som alla tre innebär – i synnerhet kärnkraften. Till skillnad från detta betraktas energi från vind, sol och biomassa bara som mindre tillägg till de fossila bränslena. Empirisk forskning av miljösociologen Richard York, som publicerades i Nature Climate Change 2012, har bekräftat att införandet av energi med låg kolförbrukning i huvudsak har använts för att komplettera snarare än faktiskt ersätta fossila bränslen i den globala ekonomin.

ExxonMobils verkställande direktör Rex Tillerson sammanfattade på ett träffande sätt den dominerande inställningen hos dagens fossilbränslebolag när han 7 mars 2013 tillkännagav att förnyelsebara energikällor som "vind, sol, biobränsle" bara skulle tillhandahålla en procent av den totala energiförbrukningen 2040. Han beskrev kampen mot Keystone XL av "miljögrupper... som är oroliga över förbränningen av fossila bränslen" som helt enkelt "dum", eftersom de "missbedömde Kanadas beslutsamhet" (och otvivelsaktigt också USA-regeringens) att exploatera tjärsanden – oavsett sociala och miljökostnader. "Min filosofi", sa Tillerson, "är att tjäna pengar."

I USA är denna passion för fossila bränslen inbyggd i Obama-administrationens energistrategi. Den nuvarande demokratiska administrationen främjar inte bara största möjliga utvinning/produktion av icke konventionella fossila bränslen i USA och Kanada, den uppmuntrar också aktivt andra länder – som Kina, Polen, Ukraina, Jordanien, Colombia, Chile och Mexiko att så snabbt som möjligt utveckla de icke konventionella fossila bränslena. Samtidigt har Washington utnyttjat sitt inflytande i Irak för att få det att öka sin produktion av råolja.

Obama-administrationen har starkt betonat sitt stöd för kolutvinning, och har givit kärnkraften en knuff framåt. Den främjar också produktionen av naturgas med fracking som ett "övergångsbränsle". Inför allt detta utgör administrationens mycket begränsade stöd till utvecklingen av förnyelsebara energikällor – som sker huvudsakligen via Försvarsdepartementet och den federala politiken för markanvändning – föga mer än kosmetika, som knappt går att skilja från de ledande multinationella oljebolagens egna metoder.

OBAMA-ADMINISTRATIONEN

Förvisso har Obama förkunnat att man ser mycket allvarligt på klimatförändringarna och han har ställt sig bakom en ny, blygsam bränslestandard för personbilar, som ska införas gradvis med början 2025. Nyligen har han utsträckt denna standard till tunga lastbilar, bussar och skåpbilar. Han har också instruerat Miljöskyddsmyndigheten att arbeta för att införa gränser för kolförorening från kraftverk.

Men dessa ståndpunkter har inte hindrat hans administration från att försöka påskynda produktionen av de allra smutsigaste fossila bränslena. Administrationens torftiga förslag att minska USA:s koldioxidutsläpp med endast 17 procent under 2005 års nivå till 2020 motsäger

starkt alla påståenden om att han har tagit itu med klimatproblemen i tillräcklig omfattning. Kongressens meritlista på detta område är ännu sämre. Washington är vad gäller klimatpolitiken alltså föga mer än en springpojke åt oljebolagen och kapitalet i allmänhet.

På andra sidan i kolkriget står den spirande klimatrörelsen som drivits till massiva direkta aktioner av de nya hoten från de icke konventionella fossila bränslena. Hansens ödesdigra varning att det är "game over" om tjärsandsoljan i Alberta utvinns fullt ut – där bara tjärsanden ensam skulle kunna skapa tillräckligt stora koldioxidutsläpp för att spräcka världens kolbudget, samtidigt som den också symboliserar det trängande behovet att dra en röd linje gentemot icke konventionella fossila bränslen i allmänhet – har haft en mobiliserande effekt på rörelsen. Över 50.000 människor har lovat att med sina kroppar försöka att hindra bygget av oljeledningen Keystone XL, och riskerar därmed att arresteras om Obamaadministrationen ger grönt ljus för oljeledningens norra sektion.¹ Idle No More bekämpar pipelinebyggen runtom i Kanada Denna mobilisering av gräsrotterna kombineras med en växande rörelse för att minska de fossila bränslenas totala vikt och samtidigt har även det organiserade motståndet mot fracking ökat. Klimatrörelsens huvudmål har därför förändrats från initiativ med syfte att minska konsumenternas efterfrågan på fossila bränslen, till strategier gällande tillgångssidan som riktar sig mot företag och har till syfte att hålla kvar de fossila bränslena i marken.

Övergången till kamp på utbudssidan med företagen som måltavla innebär ett mognande och en ökande radikalisering av rörelsen. Men de mer elitteknokratiska och prokapitalistiska element som verkar styra inriktningen inom klimatrörelsen i USA, har vigat sig åt en fortsättning av

dagens kapitalistiska varusamhälle. Det förhärskande strategiska synsättet inom den amerikanska klimatrörelsen bygger till stor del på det teknologiskt optimistiska antagandet att det idag finns konkreta alternativ till de fossila bränslena, i synnerhet vind- och solkraft, som tillsammans med andra förnyelsebara källor som biomassa, biobränsle och småskalig vattenkraft, kommer att göra det möjligt för samhället att på kort sikt ersätta de fossila bränslena med förnyelsebar energi, utan att förändra samhälleliga sociala förhållanden. Ofta förkunnas att "solrevolutionen är här".³

Denna inställning har gjort det möjligt för rörelsen att begränsa sitt motstånd till enbart fossilbränsleindustrin, och inskränka sina krav till att hålla kvar de fossila bränslena i marken, blockera transporter av fossila bränslen och dra ner på investeringar i fossilbränsleföretag. Som McKibben har sagt "behöver rörelser fiender" och strategin har varit att inte rikta in sig på kapitalismen utan på fossilbränsleindustrin som en "skurkind... Samhällets fiende nr 1." Det har varit ett ytterst framgångsrikt tillvägagångssätt, som en tändande gnista för rörelsens tillväxt. Men det finns allvarliga frågor rörande vart detta leder. Kommer den nuvarande kampen att omvandlas till en nödvändig fullständig revolt mot kapitalismens miljöförstöring? Eller kommer den att inskränkas till mycket begränsade, kortsiktiga framsteg som är förenliga med systemet? Kommer rörelsen att radikaliseras och frambringa en fullständig mobilisering av dess folkliga bas? Eller kommer de mer elitteknokratiska och prokapitalistiska elementen i rörelsens ledning i USA att till sist avgöra dess inriktning och förråda gräsrotternas motståndskamp?

På dessa frågor finns det för närvarande inga svar. I det nuvarande historiska läget är kampen mot fossilbränsleindustrin

av yttersta vikt – grunden för dagens ekologiska folkfront. Men en realistisk inställning visar att det inte kommer att räcka med något mindre än en fullständig ekologisk och social revolution för att skapa ett hållbart samhälle ur den globala klyfta som dagens kapitalistiska samhällsordning har förorsakat.

En realistisk historisk bedömning säger oss att det inte finns någon rent teknologisk väg till ett hållbart samhälle. Även om en snabb övergång till förnyelsebara energikällor är en avgörande del av varje tänkbar väg till en kolfri, ekologisk värld, är de tekniska hindren för en sådan övergång mycket större än vad som vanligtvis antas. Det största hindret är de direkta kostnaderna att bygga upp en helt ny energiinfrastruktur anpassad efter förnyelsebar energi.

REVOLUTIONEN MOT SYSTEMET

Uppbygget av en ny energiinfrastruktur kräver enorma mängder energi och skulle – om den nuvarande konsumtionen och ekonomiska tillväxten inte minskar – leda till ytterligare uttag av de existerande tillgångarna av fossila bränslen. Detta skulle, som den ekologiska ekonomen Eric Zencey har förklarat, innebära en paradox: ”en aggressiv utvidgning av ekonomins koldioxidavtryck i syfte att uppnå hållbarhet.” Om man antar att de fossila energislagens genomsnittliga EROEI sjunker så blir svårigheterna ännu större. Ekologiska ekonomer och Peak Oil-teoretiker har kallat detta för ”energifällan”. Med Zenceys ord, ”har problemet sina rötter i oljeinfrastrukturens sänkta energikostnader (som gör en fortsatt användning av oljeenergi billig)” även när EROEI i fallet icke konventionella fossila bränslen är lägre än vind- och solkraft. Av detta följer att uppbygget av en alternativ energiinfrastruktur – utan att spräcka kolbudgetens ramar – skulle kräva ett strukturellt skifte av gigantisk storleksordning, i riktning mot att spara energi och förbättra energieffektiviteten.

2012 förklarade Kevin Anderson, en ledande brittisk klimatforskare och verkställande direktör på Tyndalls institut för klimatforskning, i en intervju med Transition Culture, att; *”även om det är absolut nödvändigt att drastiskt minska användningen av fossila bränslen, så kan vi inte få till stånd denna minskning genom att övergå till energitillgångar med lågt kolinnehåll, vi kan helt enkelt inte få igång tillförseln tillräckligt snabbt. På kort till medellång sikt är därför den enda större förändring vi kan göra att konsumera mindre. Nå, det skulle vara bra, vi skulle kunna bli mer effektiva i vår konsumtion och troligen kunna minska den med 2-3 procent per år. Men kom ihåg att om vår ekonomi skulle växa med två procent årligen och vi försöker få till stånd en årlig minskning av våra utsläpp på tre procent, så kräver det en förbättring av energieffektiviteten i med fem procent*

varje år, år efter år.

Vår analys [på Tyndallinstitutet] för två grader pekar på att det krävs en absolut minskning på tio procent per år [av koldioxidutsläppen i de rika länderna], och det finns ingen annan analys som påstår att detta på något sätt skulle vara förenligt med en ekonomisk tillväxt. Om ni tittar på Sternrapporten så var den helt klar över att ingenting tydde på att en minskning av utsläppen på mer än en procent någonsin har varit förenat med något annat än ”ekonomisk recession eller ekonomiska omvälvningar”.

TILLVÄXTPROBLEMATIK

Enligt Andersons uppfattning är det enda hoppet att snabbt övergå från en kapitalistisk tillväxtekonomi till en ekonomi i ett stationärt tillstånd – eller åtminstone tillfälligt sätta stopp för den ekonomiska tillväxten under flera decennier medan samhällets överskottsresurser används för att omvandla energiinfrastrukturen. Detta, säger han, skulle kräva ”ett samhälleligt sätt att närma sig frågan – nerifrån och upp” – där befolkningen mobiliserar å sina och de framtida generationernas vägnar för att skapa en ny ”frambrytande” verklighet. En sådan social och ekologisk omvandling skulle kräva åtgärder för att trygga den sociala välfärden, till och med kortsiktiga ransoneringsåtgärder. Det skulle vara helt centralt med en ekologisk planering av produktionen och konsumtionen.* Som ett av världens äldsta vetenskapliga organ, Royal Society of London, hävdar är det nu nödvändigt att ”utveckla samhällsekonomiska system och institutioner som inte är beroende av en fortsatt ökning av den materiella konsumtionen.”

Om vi går utöver frågan om klimatförändringarna och analyserar hela den globala ekologiska krisen så är logiken bakom ett sådant resonemang oundviklig. 2009 lanserade ledande forskare som sysslar med jordens helhetssystem, under ledning av Johan Rockström på Stockholm Resilience Center något som är känt som den ”planetära gräns-metoden” för att avgöra människans ”säkra verksamhetsområde” på planeten. Som grund användes de biofysiska förhållanden som varit gällande under den holocenska geologiska perioden i jordens historia – de senaste 10.000-12.000 åren; som givit näring åt civilisationens uppkomst. Den globala ekologiska krisen kan således definieras som en kraftig och möjligen oåterkallelig avvikelse från de holocenska förhållandena.

Denna analys av ett ”säkert verksamhetsområde” för mänskligheten fastställde ett system av naturliga mått i form av nio planetära gränser. Tre av dessa globala gränser – klimatförändringarna, den minskade biologiska mångfalden och kvävecykeln (del av en gräns tillsammans med fosforcykeln) – har redan överskridits. Och för ett antal av de andra

gränserna– fosforcykeln, försurningen av haven, den globala användningen av färskvatten och den förändrade mark-användningen – antyder alarmerande trender att även dessa snart kommer att överskridas. Klimatförändringarna är därmed bara en del av en mycket större ekologisk kris som mänskligheten står inför, och som grundas i den exponentiella tillväxten av ett alltmer destruktivt ekonomiskt system inom ett ändligt planetsystem.

MARX IGEN

Dessa förhållanden pekar alla på begränsningarna hos vad som verkar vara allmänna och styrande betraktelsesätt inom klimatrörelsen och som förespråkas av dess elitteknokratiska delar. Den nuvarande ekologiska folkfronten grundar sig enbart på motstånd mot fossila bränslen och fossilbränsleindustrin. Den utgår till stora delar från uppfattningen att solkraftsrevolutionen kommer att vara lösningen på klimatproblemet, vilket kommer göra det möjligt för det nuvarande samhällsekonomiska systemet att fortleva med relativt få justeringar. Men för att stoppa klimatförändringarna och miljöförstöringarna överhuvudtaget krävs inte bara en ny mer hållbar teknologi, ökad effektivitet och att kanaler öppnas för gröna investeringar och gröna jobb. Det krävs en ekologisk revolution som förändrar hela vårt produktions- och konsumtionssystem och skapar nya system som anpassats efter verklig jämlikhet och ekologisk hållbarhet – en ”hela samhällets revolutionära omgestaltning”. Det innebär att vi, som Marx så förutseende gjorde på 1800-talet, måste inse det förhållande av ämnesomsättning som råder mellan samhället och naturen som har sin grund i själva produktionen – och de faror som är förenade med kapitalismens ökande klyfta i den samhälliga metabolismen. För Marx tvingar själva ödeläggelsen av ”denna ämnesomsättnig” i människans förhållande till naturen ”att den systematiskt återupprättas som en härskande lag för den samhällelige produktionen och i en form, som motsvarar den högsta mänskliga utvecklingen.”⁵

Den materialistiska historieuppfattningen har – i motsats till vad Marx gjorde – ofta tolkats på sätt som systematiskt uteslutit ekologiska förhållanden ur analysen. Men det går att hävda att arbetarklassen under sina mer klassmedvetna och revolutionära perioder har varit lika intresserad av de allmänna levnadsförhållandena som av arbetsförhållanden (i snäv mening). Detta inkludera förhållandens i städerna såväl som i samhällen på landsbygden och i samspelet med den naturliga omgivningen. Ett klart tecken på detta, som återspeglar den tid då det skrevs, finns i Engels bok *Den arbetande klassens läge i England*, där miljöförhållanden presenterades som av ännu större betydelse för arbetarklassens materiella

villkor i allmänhet än förhållandena på fabrikerna – även om den grundläggande orsaken fanns i produktionens klassbas. I dagens värld undergrävs den stora befolkningsmajoritetens livsvillkor både i förhållande till ekonomin och miljön. Vi kan därför förvänta oss att de mest radikala rörelserna kommer att uppstå just där ekonomi- och miljökrisen sammanstrålar. Med tanke på kapitalismens och imperialismens karaktär och den globala miljökrisens tvingande behov så är det sannolikt att proletariatet kommer att resa sig kraftfullast och mest beslutamt på det södra halvklotet. Men det är nu uppenbart att denna utveckling inte kommer att begränsa sig till en enda del av planeten.⁶

En av kapitalismens mest bestående liknelser är ”slutsumman” i bokföringen. Vi står nu inför en ekologisk slutsumma – en planetär kolbudget och överhuvudtaget planetära gränser – som utgör en ännu mer grundläggande bokföring. Utan en genomgripande omvandling av produktion och konsumtion, och även av den sociala medvetenheten och de kulturella formerna, kommer världsekonomin att fortsätta att släppa ut koldioxid som business-as-usual, och pressa på ända fram till den röda linjen två grader och ännu längre – till en värld där klimatförändringarna alltmer hamnar utanför vår kontroll. Med James Hansens ord: *”Det är ingen överdrift att på grundval av de bästa tillgängliga vetenskapliga bevisen hävda att förbränningen av fossila bränslen kan leda till en planet som inte bara är isfri utan också fri från människor.”*

Under dessa förhållanden krävs en ekologisk revolution som sträcker över flera årtionden där en mänsklighet under utveckling som så många gånger tidigare återigen kommer att återskapa sig själv, omvandla sina befintliga produktionsförhållanden och hela den sociala tillvaron för att skapa ett återupprättat ämnesutbyte med naturen och en helt ny värld av verklig jämlikhet som nyckeln till en hållbar mänsklig utveckling. Det är vår historiska epoks specifika utmaning och börda. ★

Ur Monthly Review Volume 65, Number 4 (September 2013) <http://monthlyreview.org>

Översättning: Göran Källqvist, Anders Karlsson & Peter Jervelycke Belfrage

Detta är en reviderad och uppdaterad version av Bellamy Fosters efterord till den tyska utgåvan av *Den ekologiska revolutionen*, (Hamburg: Laika Verlag 2013) skrivet maj 2013. Den ursprungliga engelska versionen, *The Ecological Revolution* gavs ut av Monthly Review Press 2009.

Originalartikeln har en mycket omfattande notapparat med täta källhänvisningar. Den fullständiga versionen av denna kan läsas på: www.rodarummet.org

NOTER

1. Dessa siffror är givetvis missvisande vad gäller det övergripande klimatproblemet, eftersom kolindustrin har besvarat den ökande konkurrensen från naturgas genom att öka exporten av kol till Kina och andra ställen. En studie av John Broderick och Kevin Anderson från Tyndall Climate Change Research Institute har visat att ”mer än hälften av de utsläpp som undvikits inom den amerikanska energisektorn [mellan 2008-2011] kan ha exporterats som kol.” De drar således slutsatsen att ”utan ett meningsfullt tak på de globala koldioxidutsläppen är det sannolikt att utvinningen av skiffergasreserverna kommer att öka de totala [globala] utsläppen.” USA:s kolenexport ger bränsle till den kinesiska industrin, som sedan säljer en större del av sin produktion tillbaka till USA. Det har beräknats att USA

enbart 2008 importerade 400 miljoner ton lagrad koldioxid i kinesiska varor

2. I sina kommentarer i juni 2013 som presenterade hans ”klimathandlingsplan” använde Obama en tvetydig formulering att Keystone XL-projektet skulle förkastas om det visade sig ”avsevärt förvärra problemet med kolnedsmutsning.” Genom att ta med ordet ”avsevärt” får administrationen givetvis största möjliga handlingsfrihet för att sluta upp på fossilbränslebolagens sida om den så önskar.

3. Se till exempel Jeremy Leggett, The Solar Century (London: GreenProfile, 2009). Detta teknokratiska sätt att närma sig frågan är ett resultat av Leggetts hela historia, först som geologikonsult åt oljeindustrin, därefter ledare för Greenpeace, sedan som verkställande direktör för Storbritanniens första

solkraftsföretag, och slutligen som grundare av Carbon Tracker.

4. Kevin Anderson intervju; Kevin Anderson och Alice Bows, ”Beyond ‘Dangerous Climate Change’: Emission Scenarios for a New World,” Philosophical Transactions of the Royal Society 369 (2011), s 40–41. Vi kan tillägga att det är möjligt med en enorm minskning av konsumtionen samtidigt som villkoren förbättras för större delen av befolkningen genom att minska det enorma slöseri som som finns inbyggt i det monopolkapitalistiska samhället, och den ofantliga ökningen av överflödiga varor och enorma reklamkostnader. Sådana socialt onödiga utgifter är, som Thorstein Veblen förklarade redan i början av 1900-talet, inbyggda i själva varuproduktionen.

5. Karl Marx, Kapitalet, första bandet, kapitel 13, avdelning 10, på marxists.org

6. Uppfattningen om ett miljöproletariat förs fram i Foster, Clark, och York, The Ecological Rift, 440. Se även Fred Magdoff och John Bellamy Foster, What Every Environmentalist Needs to Know About Capitalism (New York: Monthly Review Press, 2011), s 143–44. Ett exempel på framväxten av en bred allians av arbetande människor är rörelsen Idle No More i Kanada, där folkliga miljögrupper, Nationella lantbrukarförbundet, och i allt större utsträckning fackföreringsmedlemmar ansluter sig till en rörelse som leds av First Nations, och som organiseras kring deras avtalade rättigheter — gentemot den kanadensiska regeringens rovgiriga politik för utvinning. En stor del av kampen har koncentrerats kring motstånd mot utvinning/produktion av tjärsandsolja på de inföddas mark och på rättigheter till vatten.

SOCIALDEMOKRATIN

- rör hon sig ännu?

Med avsättandet av Håkan Juholt tog den socialdemokratiska högern en gruvlig revansch. Partiets medlemsantal och basaktivitet sjunker sedan årtionden samman. Men – trots allt – har de interna motsättningarna i partiet inte varit så skarpa sedan förra seklets början, menar Kjell Östberg: Vi inom den övriga vänstern bör försöka att utvidga kontaktytorna och intensifiera samtalen med den socialdemokratiska vänstern.

Första maj 2013. Arbetarrörelsens högtidsdag, i mer än hundra år uppmarsch för världens starkaste socialdemokrati. Ett utmärkt tillfälle att ta tempen på det parti som efter åtta års borgerligt vanstyre snart antligen ska ta över, bjuda högern motstånd och bryta med en politik som lett till ökade samhällsklyftor, rekordhög arbetslöshet och en förskingring av gemensam egendom; eller...?

Är det inte något som skaver? Uppmarschen sker i allt glesare led.

I den klassiska arbetarstaden Norrköping ställde arbetarkommunen in demonstrationerna och bjöd istället in till möte med förra barnstjärnan Amy Diamond, vars politiska hemvist är okänd men vars mest kända hit tidstypiskt nog heter "What's in it for Me". Det kan nog också sägas ha varit temat för det tal som partiets ekonomiska talesperson Magdalena Andersson höll efteråt med tanke på hennes ohöljda flört med medelklassen och solidaritetens allt mer undanskymda plats i partiets retorik.

Den politiska linjen förtydligades av partiledaren Stefan Löfven i hans tal i Malmö.

Temat var det klassiska på arbetarklassens internationella högtidsdag, internationell solidaritet, men inte riktigt i den traditionella formen "Proletärer i alla länder, förena er".

Nej. "Jag vill att Sverige ska vara en ledande kraft för ett globalt handslag mellan arbete och kapital", var Löfven budskap.

Denna ögonblicksbild kan med fördel tas som utgångspunkt för en betraktelse över den svenska socialdemokratin nuvarande läge. Den pekar på två grundläggande processer som i grunden påverkat partiets politik och dess förutsättningar.

Dels att folkrörelsepartiet genomgått en gradvis erodering och i stora stycken ersatts av professionella partistrukturer, allt mer oberoende av sina medlemmar. Dels att partiets politik de senaste decennierna genomgått en kraftig förskjutning där en

reformistisk politik med klara egalitära samhällsomvandlande inslag ersatts av en politik allt mer begränsad av de villkor den internationella "marknaden", läs; det nyliberala hegemoniska tänkandet, ställer. Samtidigt har politiken allt mer inriktats på att vinna storstädernas medelklass, alltså de sociala skikt partiledningen just nu representerar och lever bland.

FÖRLORADE ILLUSIONER

Att socialdemokratien förespråkar ett handslag mellan arbete och kapital är naturligtvis inget nyhet. Det har varit en ledstjärna i hundra år. Ett av fundamenten under socialdemokratin gyllene år, årtiondena efter andra världskriget, var den korporativa modellen, det nära samarbetet mellan det svenska kapitalet, fackföreningsrörelsen och den allt mer socialdemokratiskt dominerade staten.

Men att det blev en framgång då berodde på en historiskt unik kombination av tre faktorer.

För det första den trettio år långa imperialistiska högkonjunkturen efter andra världskriget, den längsta ekonomiska boomen någonsin i kapitalismens historia, som skapade de materiella förutsättningarna för omfattande sociala reformer.

För det andra ett gemensamt intresse från arbete och kapital att genom en aktiv stat stimulera ekonomisk tillväxt och skapa förutsättningar för massproduktion och masskonsumtion. Ett socialt trygghetssystem och utbyggt utbildningsväsende var några fundamentala grundstenar i det välfärdssamhälle som växte fram. Och för det tredje en organisatoriskt stark arbetarrörelse som kunde bidra till att ge den svenska välfärdsstaten sina speciella kännetecken: stor, skattefinansierad, offentligt driven och med en uttalad målsättning att minska de ekonomiska och sociala klyftorna.

Ingen av dessa faktorer existerar längre. Den ekonomiska högkonjunkturen klingade av i mitten av 1970-talet. Sedan dess har febriga spekulationstoppar ständigt

avbrutits av återkommande ekonomiska kriser: 70-talskrisen, 90-talskrisen, IT-bubblan strax efter sekelskiftet och den senaste finanskrisen. Detta är en av orsakerna till att kapitalet inte längre är intresserat av att bygga välfärdssamhällen. Vägen att motverka profitkvotens fallande tendens går istället över att förstärka marknadsekonomin inflytande, riva upp statliga regleringar och öppna även välfärdssektorn för ekonomisk exploatering.

Här var en reformistisk arbetarrörelse inte längre någon central allierad. Redan under 1970-talet uppstod tvivel om hållbarheten i alliansen. 1970-talet omfattande starka sociala rörelser som pressande fram omfattande reformer, och inte minst de vilda strejkerna som drev på arbetsrättslagstiftningen och till och med fick LO att lägga fram ett förslag om konfiskation av delar av företagens vinster genom löntagarfonder. Detta övertygade framsynta företrädare för näringslivet om att man måste gå på offensiven på egen hand. Alltifrån storkonflikten 1980, som SAF-chefen såg som "en investering i framtiden" till regeringen Reinfeldts försök att komma åt fackföreningarna genom den höjda a-kasseavgiften, har strategin att försvaga arbetarrörelsen varit en huvudlinje i borgerlig politik.

Men försvagandet har också sin grund i arbetarrörelsens och socialdemokratin förändrade ställning. Den svenska arbetarrörelsen, som för ett par decennier sedan tillhörde den starkaste i världen har till stora delar eroderat. Partiet, som under kollektivanslutningens dagar hade över en miljon medlemmar och för 20 år sedan en kvarts miljon har idag färre än hundratusen, och det med en förfärande hög medelålder.

SSU har tappat 90 procent av sina medlemmar sedan 70-talet, kvinnoförbundet har förlorat tre-fjärdedelar och LO en halv miljon på tio år. Minst lika allvarligt är den eroderade klassbasen. Partiet leds idag av ett skikt professionella politiker, vilka i allt mindre utsträckning är hämtade

från arbetarklassen; färre än tio procent av partiets nuvarande riksdagsledamöter har industribakgrund. Lokalt har de flesta av LO:s socialdemokratiska fackklubbar upphört med sin verksamhet eller reducerat den till ett årligt årsmöte. Arbetarkommunerna träffas några gånger per halvår under allt mer glesnande skaror. Och klassbasen har snabbt eroderat. Bara hälften av LO:s medlemmar röstade i förra valet på partiet – det brukade vara 80 procent!

VAD FINNS KVAR

Men ändå är det kanske för tidigt att dödförklara hela rörelsen. Den rör sig allt lite ändå. Det är fortfarande Sveriges största parti – och trots allt det i särklass största arbetarpartiet. Ett par miljoner är fortfarande beredda att rösta på det. I varje kommun finns minst en arbetarkommun, kanske ett par kvinnoklubbar, åtminstone till och från någon SSU-klubb. ABE, hyresgästföreningen och PRO – den enda delen av rörelsen som säkert växer. Och Folkets hus, om det inte lagts ner eller tagits över av kommunen. Åtminstone ett hundratal kommunala uppdrag ska tillsättas. De lokala LO-facken har fortfarande nära band med den lokala rörelsen.

Visst kan man säga att det rör sig om förstelnade strukturer som riskerar att rasa i nästa motvind. Men intressant nog har samtidigt den ideologiska debatten inom socialdemokratin inte varit så livlig och polariserad sedan början av förra seklet. Och kritiken mot den politik som fört partiet mot rekordlåga valresultat kommer entydigt från vänster.

Varför är det nu så viktigt att uppmärksamma vänstern inom socialdemokra-

tin? Det rör sig ju om strömningar inom ett parti som redan för hundra år sedan bestämde sig för att reformera kapitalismen inom ramen för de gränser som den parlamentariska demokratin sätter och därmed i praktiken gav upp kravet på en fundamental samhällsförändring bortom kapitalismen

Den socialdemokratiska vänsterns ideal är det samhälle som byggdes under partiets glansdagar på 1960- och 70-talet. Det var naturligtvis inget socialistiskt drömsamhälle – men samtidigt byggdes det viktiga stödjepunkter för en fördjupad solidarisk samhällsutveckling. En lång serie reformer avsedda att avskaffa fattigdom och trångboddhet och skapa ett jämlikare samhälle kulminerade. Systemen ägdes och drevs nästan uteslutande av staten, landstingen eller kommunerna, och var i allt väsentligt skattefinansierade. Skolan sorterade direkt under staten. De vårdcentraler som byggdes upp var landstingsägda och därvidlag även så gott som alla sjukhus. Apoteken förstatligades, liksom stora delar av läkemedelsindustrin. Syftet var att uppnå en slagkraftig offentlig sjukvård inom ramen för ett nationellt vårdmonopol. Äldrevården, servicehem och hemtjänst var kommunala. Bostäderna byggdes av "Allmännyttan". Arbetsmarknadspolitiken var en offentlig angelägenhet, dagis blev barnens första kontakt med den offentliga välfärden.

Det var uttryck för en medveten strävan med djup förankring i den tidens folkliga rörelser, både den traditionella arbetarrörelsen och de nya sociala rörelserna – som kvinnorrörelsen – att skapa en gemensam offentlig sektor, undandragen exploatering och profit och ställd under politisk kontroll.

Trettio år av nyliberal politik, avregleringar, utförsäljningar och införandet av vinster i välfärden har kraftigt försvagat denna motkraft.

Det är vikten av att slå vakt om dessa steg mot ett annat samhälle den interna debatten handlar om, en debatt som har

bäring långt utanför socialdemokratin. Kritiken mot högervändningen har länge varit kraftfull också inom socialdemokratin. Rosornas krig på 1980-talet var bara början.

Men det krävdes två kraftiga valnederlag där partiet förlorade en fjärdedel av sitt röstunderlag för att motsättningarna skulle bli på allvar.

DRAMATISKA ÅR

Åren efter 2006 har varit mer dramatiska än någonsin tidigare för det socialdemokratiska partiet. Ett tecken är tre snabba partiledarskiften i ett parti där ingen tidigare ledare suttit kortare tid än tio år.

Valnederlaget 2006 var möjligt att förklara utifrån ett missnöje med ett parti som blivit allt mer självbelåtet efter tolv år i regeringsställning och en partiledare, Göran Persson, som kommit att framstå som sinnebilden för den socialdemokratiske pampen.

Valnederlaget 2010, det sämsta resultatet sedan före första världskriget, var tydligare politiskt. Under den nya partiledaren Mona Sahlin hade partiet drivit tydligare, ytterligare åt mitten och mot medelklassväljarna. Sahlin använde sin första, och enda, partikongress som partiordförande till att kodifiera partiets högervändning. Beslut togs om att en gång för alla slå fast att socialdemokratin: bejaktar vinster inom välfärden, ger fritt fram åt friskolor, att inflationsbekämpningen skall överordnas kampen mot arbetslösheten, att man *inte* ämnar återinföra 90 procents ersättning vid arbetslöshet och att karensdagarna bibehållas. Dessutom skulle Sverige fortsätta sitt krig under NATO:s ledning i Afghanistan. Det är uppenbart att detta inte stod i samklang med den debatt som förts ute i arbetarkommuner och fackföreningar.

Detta lönades inte av väljarna. Det var inte bara arbetarklassen som svek. Det är uppenbart att de som Sahlin lade hela sitt krut på att försöka vinna, den nya individualistiska medelklassen, föredrog

det reinfeldtska originalet framför Sahlins försök att kopiera.

Mona Sahlin tvingades mot sin vilja att avgå som partiledare. Detta var något unikt. Socialdemokratiska partiledare har, i den mån de inte stupat på sin post, avgått när de själva velat, även om de förlorat val. Men än mer unikt var att anledningen var så tydligt politisk. För första gången någonsin utvecklades en politisk strid om ledningen för partiet. Och till råga på allt: partihögern, som i princip haft partiet i sin hand sedan splittringen 1917, hade inte kraft att presentera en trovärdig kandidat.

SJÄLVKRITIK

Kritiken mot partiledningens politik framgår med ovanlig tydlighet och rättframt i den socialdemokratiska kriskommissionens rapport *Omstart för socialdemokratin* från 2011. Rapporten är en av de mest genomarbetade analyser som socialdemokratin överhuvudtaget gjort av egna misslyckanden.

Där konstateras att den nyliberala offensiven från 1980-talet och framåt har varit mycket kraftfull. Utvecklingen ges tre "ansikten": det ekonomiska, där penningvärdet ges företräde framför arbetslöshetsbekämpningen; det förvaltningspolitiska, där den offentliga förvaltningen styrs av utbud och efterfrågan och inte politiska överväganden och slutligen begränsning av demokratins räckvidd, där de demokratiskt valda politiska representanterna delegerar bestämmanderätten över viktiga delar av statsmakten. Riksbankens självständighet gentemot politiken nämns särskilt.

Att, som kommissionen, säga att partiet "saknat svar på hur de negativa konsekvenserna ska kunna motverkas" är ett understatement som snarare understryker partiets ansvar för utvecklingen. Och man fördjupar sin självkritik: trots att jämlikheten är något av det mest centrala i det socialdemokratiska budskapet, så har klyftorna i samhället ökat konstant

EN ARTIKEL AV KJELL ÖSTBERG

Artikelförfattaren är professor i Samtidshistoria vid Södertörns högskola och forskare med fokus på arbetarrörelsen.

i trettio års tid, så även under socialdemokratiska regeringar. ”Socialdemokratin har retoriskt lovat något som den konkreta politiken inte förmått åstadkomma. Detta glapp har varit uppenbart för människor, och bidragit till socialdemokratins sjunkande trovärdighet.”

Men det räckte inte med denna skningslösa kritik mot högervridningens konsekvenser. Dessutom valdes Håkan Juholt till partiledare. Socialdemokratiska ledare har i regel fostrats länge för sina uppdrag och funnits redo även när maktskiftena varit abrupta: Tage Erlander under Gustav Möllers vingar, Palme under Erlanders, Ingvar Carlsson under Palmes, och så vidare. Även om Göran Persson gärna framställde sig som en outsider som skolats i Katrineholm, och inte av den socialdemokratiska stockholmsaristokratin, hade han likfullt tillbringat sju år i maktens absoluta centrum, som minister och ekonomisk talesperson. Partiledarvalet 2007 stod mellan Mona Sahlin och Per Nuder, som kommit att framstå som arketyperna för den nya tidens politiska broilers, sedan barnsben uppvuxna i den politiska adeln.

Men Håkan Juholts bakgrund var en annan. Han hade gjort en klassisk folkrörelsekarriär som blivit allt mer ovanlig i de ledande skikten. Som ung SSU-are skrev och stencilerade han medlemstidningen *Kretsens lilla röda*, sålde lotter och for som ett jehu runt Kalmar län för att organisera valkampanjer. Under 1980-talet, när det ännu pågick en vital ideologisk debatt inom SSU satt han i förbundsstyrelsen och han protesterade högljutt mot partiets stöd åt regeringen Bildts krispaket. Som riksdagsledamot från 1994 socialiserades han snabbt in i sin nya miljö. Men en yvig lantis från Småland kunde aldrig ac-

cepteras i de fina Stockholmssalongerna. Med Mona Sahlin som partiledare fick han kicken som partisekretare. Sin tid i frysboxen använde Juholt till att resa runt i partilandet och lyssna. Och vad hörde han? Det som dominerat samtalen ute i arbetarkommunerna de senaste åren; missnöjet med partiets högervridning.

Att Juholt kunde bli vald till partiledare kan bara förstås som att man uppfattade att han företrädde denna riktning. Partihögern var så misskrediterad av valförlusten att partiets mitt- och vänsterflygel för första gången kunde avgöra utgången av partiledarvalet

Och man ville så gärna göra Juholt till en vänsterman. Det är lätt att förstå. Hans installationstal var fullt av sådan retorik: Vi måste få vara medborgare, inte kunder. Den offentliga sektorn måste uppgraderas – men inte subventioneras av låga kvinnolöner. Det är orimligt att slumpa bort gemensam egendom. Pensionssystemet, där många inte kommer att få hälften av sin lön, måste ses över. Avregleringar som lett till orimliga konsekvenser måste ”om- eller påregleras”.

Partikongressen jublade – men inte bara den. Vad många idag glömt bort är att partiets opinionssiffror steg med en femtedel direkt efter valet av Juholt och under våren 2011 låg på nivåer som Löfven ännu inte kommit i närheten av. Tvärt emot den bild man i efterhand velat skapa – en partiledare med vänsterretorik skrämde inte bort väljarna.

Många av de radikala tongångar som kunde höras i samband Juholts installationstal klingade snart bort och Göran Greider talade besviket om världshistoriens kortaste vänsterväg. Det hindrade inte att såväl det gamla ledarskapet som borgerligheten kände djup olust inför en

partiledare som inför trycket från vänster faktiskt kunde säga att pensionsöverenskommelsen borde omförhandlas, att Sverige borde lämna Afghanistan eller att vinster i vården var orättfärdiga; må vara att han sa tvärt om dan därpå. Det interna krypskyttet och det välorkestrerade borgerliga mediedrevet satte snart in. Det fanns en betydande oro att socialdemokratin var på väg att lämna det stora samförstånd som rätt om huvudinriktningen av svensk politik under de senaste decennierna.

I de fina salongernas möttes han bara av förakt – klassförakt. En medial narr, skrev DN:s kulturchef, och liknade honom vid en maktberusad Jeppe på Berget som iklädd falska fjädrar vaknar i baronens säng. Och i det egna partiet såg den sidsteppade partihögern snart möjligheten att få sin revansch. Mot en helig allians mellan sina egna vedersakare, borgarpressen samt radio- och TV:s ”opolitiska” kommentatorer hade han inget att sätta emot, särskilt som hans personliga tillkortakommanden inte heller var obetydliga.

HÖGERNS ÅTERKOMST

Fallet blev inte bara Juholts personligen. Partihögern fick sin revansch. Men vad hände med vänstern? Utfallet av partikongressen 2013 kan tolkas på flera sätt. I centrum stod frågan om försvaret av den solidariska välfärden, fri från privata vinster. I förlängningen handlade debatten om partiet fortfarande trodde på den reformistiska strategins samhällsomvandlande kraft.

Förväntningarna om ett avgörande ställningstagande mot vinster i välfärden var stora, och långt ifrån ogrundade. LO hade redan uttalat sig för non-profitprincipen. Till kongressen hade 450 yrkanden i frågan inkommit från hela landet – så gott som samtliga kritiska inte bara till vinster i välfärden utan också till pågående privatiseringar och utförsäljningar. Var partimajoriteten stod rädde ingen tvekan.

Den nya partiledningens linje inför kongressen gick kristallklart i en annan riktning. Beslutet från partikongressen 2009 att inte motsätta sig vinster i välfärden skulle kvarstå. I grunden förklarade man sig positiv till vad man kallar mångfald i vården och att andelen privata utförare ökar.

Trots den massiva opinionen från partileden beslöt kongressen, med några mindre förändringar, enhälligt i enlighet med partistyrelsens förslag. I en medvetet vag formulering som inte begränsar partiledningens fortsatta agerande heter det att möjligheterna för riskkapitalister och andra aktörer att plocka ut privata vinster, och göra andra former av värdeöverföringar från välfärdssektorn, bör avsevärt begränsas.

Hur var detta möjligt? Det är här viktigt att förstå vad det socialdemokratiska partiet är. Att det varit möjligt att mobilisera en så stark opinion mot vinster i vården visar, och det är ju ett huvudtema i denna artikel, att partiet fortfarande har kvar vissa grundläggande drag av folkrörelseparti. Men partiet har samtidigt i hundra år varit en integrerad del av det parlamentariska systemet som konsekvent prioriterat valsegrar och regeringsinnehav framför systemförändringar. Ända sedan partiledningen före första världskriget körde över partimajoriteten i synen på försvaret har den aldrig tvekat att driva sin linje mot medlemmarna om det varit nödvändigt för att behålla sina parlamentariska positioner på olika nivåer.

Pensionsreformen och EU-inträdet på 1990-talet är några sentida symbolfrågor.

På samma sätt är bejakande av vinster i välfärden, avregleringar och privatiseringar sedan decennier en integrerad del av socialdemokratins nyliberala politik. En orientering bort från den skulle – som vi såg av Juholts blygsamma försök – öppna för hårda angrepp från borgerligheten och dess uppbackare i media och äventyra partiets orientering mot mitten där partiledningen tror att den enda vägen åter till regeringstaburetterna går.

Detta är också förklaringen till den andra paradoxen i partiets utveckling de senaste åren: partihögerns revansch på alla ledande poster. De personer som för några år sedan var diskvalificerade inte bara som partiledarkandidater utan också som framträdande språkrör på grund av allt för nära kopplingar till partiets högervridning – en Mikael Damberg, en Ylva Johansson – får nu oemotsagda företräda partiet. Och till partikanslierna återvänder delar av det gamla garde som tjänat storkovan genom att sälja sina kunskaper till konsult- och finanskapitalet, men nu anar nya poster i regeringskanslierna – exempelvis en Jan Larsson från McKinsey och Nordea. Snart kommer väl Nuder från Wallenbergsfären och Östros från bankkapitalet också...

De har genom årtionden i maktens skugga och korridorer skaffat sig erfarenheter av det realpolitiska hantverket som vänsterns utestängda företrädare saknar.

VILKEN VÄG FÖR VÄNSTERN

För ett par år sedan skrev några unga SSU:are en uppmärksammas bok med titeln *Snart går vi utan er*. Den hotfulla titeln till trots skall man ha klart för sig att det är utomordentligt ovanligt med partisplittringar inom socialdemokratin. Istället har många av de kritiska skaffat sig positioner inom rörelsen för att kunna fortsätta vänsterdebatten. Tankesmedjan Katalys, finansierad av ett antal fackförbund, är kanske det främsta exemplet. Deras analyser har redan fått stort genomslag i det politiska samtalet. Samtidigt är det uppenbart att många av den socialdemokratiska vänsterns konkreta politiska program – uttryckt i försvaret för den solidariska välfärdsstaten – delas av än större grupper utanför partiet. Även för oss som är oense om den reformistiska vägens hållbarhet ända fram till målet borde ett fördjupat samarbete och idéutbyte framstå som en självklarhet. I vägen för detta har – förutom en traditionell sektierism från den övriga vänstern – länge stått partiets krav på obrottslig lojalitet med den egna rörelsen, annars hotar uteslutningar. Men kanske håller detta på att luckras upp?

En av de många intressanta slutsatserna från socialdemokraternas kriskommission 2011 var att det är nödvändigt för socialdemokraterna att öka samarbetet med strömningar utanför partiet. Det pågår en massa intressanta samtal runt omkring oss där vi inom vänstern bör vara med. Partiet ska öppnas mot progressiva krafter och rörelser, forskare, författare och andra som vill delta, var det entydiga budskapet. Det är en öppning som måste utnyttjas maximalt. ★

FASCISM, SVERIGEDEMOKRATERNA OCH HENRIK ARNSTADT

Högerextremismen växer i Europa. Där har vi typiska fascistiska partier som grekiska Gyllene Gryning och Svenskarnas Parti å ena sidan och högerpopulistiska, främlingsfientliga varianter som Sverigedemokraterna och franska Front National å den andra. För att effektivt bekämpa sådana rörelser måste vi veta vad vi har att göra med. Författaren Henrik Arnstad har försökt sig på att analysera dessa strömningar och föreslår också hur de ska bekämpas. I denna artikel granskas kritiskt hans bok *Älskade fascism*.

Det finns flera anledningar att titta närmare på Arnstads bok *Älskade fascism – de svartbruna rörelsernas ideologi och historia* (Norstedts 2013).

Om det bara handlade om ett försök att teckna de fascistiska rörelsernas historia, då skulle man kunna ta lätt på boken, men problemet är att Henrik Arnstad (HA) även har ett *aktuellt* politiskt budskap, som rör dagens högerextremistiska rörelser och hur de ska bekämpas. Hans ståndpunkter i dessa avseenden är mycket diskutabla och har även rört upp en hel del kontroverser, såväl i Sverige som i våra grannländer. Jag anser att HA:s uppfattningar i dessa frågor är felaktiga, och att de, om de tillämpas, faktiskt avsevärt kan försvåra bekämpandet av högerextremismen. Därför är det viktigt att närmare syna hans idéer. Detta inte minst därför att Arnstad i massmedia med stor energi driver sin politiska agenda.

Men innan jag tar itu med kritiken, bör det framhållas att det också finns mycket som är bra med boken. Den sätter fingret på ett viktigt ämne, den framväxande högerextremismen. Den är därtill välskriven och lättläst samt innehåller intressanta detaljer och sidoblickar. Och, helt oavsett vad man anser om hans recept för att bekämpa dagens högerextremism, ställer han frågorna på sin spets och inspirerar till debatt.

ARNSTADS DEFINITION AV FASCISM

HA ansluter sig till den borgerliga fascismsyn som har sina främsta förespråkare bland akademiker i den *anglosaxiska* världen. Det som de flesta av dessa forskare har gemensamt är att de i sina fascism-definitioner utgår från *ideologin*, det vill säga vad de fascistiska rörelserna har att säga om sig själva (idéer, program, teori). För övrigt är de långt ifrån eniga – någon samsyn ("konsensus") finns inte.

För en marxist är det felaktigt att utgå från ideologin. Det är givetvis inte fel att ta hänsyn till ideologin, men utgångspunkten bör vara den materiella verklighet ur vilken de fascistiska rörelserna

hämtar sin näring, det vill säga de ekonomiska, sociala, politiska och historiska orsaker och faktorer som bestämmer de fascistiska rörelsernas framväxt, sociala sammansättning, organisations- och aktionsformer med mera. Särskild vikt bör läggas vid de klassintressen som rörelserna representerar, vilka klasser och skikt som de appellerar till. För de flesta borgerliga fascismforskare är sådant inte särskilt viktigt, men även bland dem finns de som håller med om att man måste inbegripa annat än ideologiska kännetecken.

DE MARXISTISKA FASCISMTEORIerna?

Det är slående hur litet som Arnstad ha tagit del av marxistiska teorier och debatter rörande fascismen. Han nämner Antonio Gramsci och den nyare Nicos

Poulantzas, men använder då bara sekundärkällor (bland annat Roger Griffins antologi *International Fascism: Theories, Causes and the New Consensus*, från 1998).¹ Att detta inte är någon tillfällighet framgår av att inte ett enda arbete av någon marxist nämns i bokens källförteckning.

Om man studerar den omfattande litteraturen om fascismen lite närmare ser man ganska snart att det inte finns någon av alla vedertagen generell definition av

"fascism" – detta gäller oavsett om författaren har en marxistisk utgångspunkt eller om han/hon ansluter sig till en borgerlig uppfattning. Tvärtom finns en rik flora med mer eller mindre motstridiga synpunkter i ämnet. Detta beror dels på att fascismen genom sin historiska roll är mycket värdeladdad och därmed också upprör sinnena, dels – och i synnerhet – på att den faktiskt är svår att få grepp om, eftersom fascistiska rörelser kan uppvisa drag som skiljer sig markant åt beroende på tid och plats. Det gäller särskilt den fascistiska ideologin som varierar en hel del (bland annat av det skälet anser vissa marxister att ideologin är ganska oviktig, att fascismens ideologi utmärks av att den är opportunistisk, det vill säga anpassar sig till rådande förhållanden).

GENERISK FASCISM VAD ÄR DET?

Arnstads främsta inspirationskälla är britten Roger Griffin. Denne har formulerat en kortfattad definition som gör anspråk på att inbegripa alla varianter av fascism, det vill säga ett "generisk fascismbegrepp". Det som Griffin anser är

fascismens kärna är den extrema nationalismen. Arnstad återger i sin bok (s. 40) Griffins definition så här:

Fascism är en typ av politisk ideologi, vars mytiska kärna – i sina olika gestaltningar – är en folklig ultranationalism inriktad på nationens återfödelse

Griffin anser att ju kortare definition desto bättre, och har själv föreslagit att den kan reduceras till två ord: "palingenetisk ultranationalism" (där palingenetisk betyder återfödelse).

HA ansluter sig till denna definition, som är mycket omstridd, även bland andra borgerliga fascismforskare, vilket också Arnstad på flera ställen vidgar – därvid medger han för övrigt att det inte finns någon "konsensus" beträffande fascismdefinitionen, vilket HA tidigare hävdad, men nu säger han i stället att det råder konsensus mellan fascismforskarna när det gäller att karakterisera moderna högerextremistiska rörelser som fascistiska – detta anser undertecknad inte heller är korrekt.

Det kan följaktligen ifrågasättas om idén att skala bort det mesta som brukar förknippas med "klassisk" fascism och reducera det hela till enbart ultranationalism är en vettig idé? Fascismen och de fascistiska rörelserna är ett komplext fenomen, så varför skulle definitionen bli bättre om man abstraherar bort alla komplikationer? Om de kastas ut genom dörren kommer de bara tillbaka genom fönstret. Är det inte vettigare att se fascismen som den faktiskt var/är i stället för att utgå från en teoretisk abstraktion? Verkligheten är ju konkret!

OM "CHECKLISTOR"

Ett annat sätt att definiera fascism än att utgå från Griffins "kärnmyt" är att ställa upp mer komplexa kriterier, till exempel använda "checklistor", det vill säga räkna upp de egenskaper som man anser utmärker fascistiska rörelser. Det har gjorts av många borgerliga fascismforskare, bland annat flera av de som Arnstad själv hänvisar till i sin bok.

Arnstad menar att det är felaktigt att ställa upp "checklistor" (som tar upp element som brukar förknippas med fascism, såsom våldsinriktning, utomparlamentariska aktioner, paramilitära grupper, ledarkult och så vidare) för att undersöka om en organisation är fascistisk eller ej.

HA har en poäng i att om man har en "checklista" så kan man råka ut för att

någon egenskap som man vill knyta till fascism inte är uppfylld och att organisationen därför faller utanför ramen, fast den med lite annorlunda kriterier skulle hamna inom. Men det är inget bra argument för att förkasta checklistor som sådana, ty dels kan de olika punkterna ha olika tyngd och dels måste man göra en helhetsbedömning (vilken relevans har den punkt som saknas) – och dessutom bör man betänka att det finns aspekter som är svåra att formulera som punkter i en lista, men som ändå kan vara viktiga att ta med i beräkningen. Inte heller detta betyder att checklistor är oanvändbara, bara att man även måste ta hänsyn till andra aspekter.

Ett konkret exempel: *Jobbik* i Ungern. Jobbik är ultranationalistiskt (kräver till och med territoriell utvidgning – Storungern), klart rasistiskt (inklusive antisemitiskt), homofobt, har en paramilitär rörelse (Ungerska gardet) knuten till sig (som terroriserat minoriteter och meningsmotståndare), använder sig av symboler på liknande sätt som fascister brukat göra (inklusive Hitler-hälsning), har tendenser till ledarkult och så vidare. Däremot har det inte öppet förespråkats avskaffande av demokratin. Således skulle man inte kunna bocka av den sista punkten i en checklista, men enligt min mening så räcker de övriga punkterna mer än väl för att hänföra Jobbik till fascismkategorin.

OLIKA SLAG AV NATIONALISM

HA verkar inte ha klart för sig att det finns olika slags nationalism. Han skiljer förvisso mellan konservativ nationalism och den nationalism som utmärker

fascister, men det är inte den distinktionen (som jag anser vara mindre viktig), som diskuteras i det följande.

Marxister har länge gjort åtskillnad mellan förtryckta nationers/nationaliteters nationalism och förtryckarnas (till exempel imperialis-

tiska staters) nationalism. I första fallet så kan nationalismen representera och ge uttryck för en kamp mot förtryck, medan den i det andra fallet används för att motivera förtryck. Givetvis finns dessutom olika grader och former av nationalism av båda slagen och nationalismen och dess uttryck kan även förändras med tiden. Det betyder att man inte kan skära all nationalism över samma kam.

Historiskt sett har exempelvis irländsk, baskisk, katalansk och kurdisk nationa-

EN ARTIKEL AV MARTIN FAHLGREN

Skribenten ingår i Röda rummets redaktion och driver även hemsidan marxistarkiv.se

lism i större eller mindre grad representerat förtryckta nationer/nationaliteter. Deras nationalistiska ideologier skiljer sig åt en hel del och de är heller inte förtryckta i samma utsträckning (det är tveksamt om baskerna och katalanerna idag är utsatta för nationellt förtryck).

Det finns knappast något land som inte har nationella minoriteter som på ett eller annat sätt upplever sig som förtryckta, eller som av en eller annan anledning vill frigöra sig från det som den uppfattar som nationellt förtryck. Förutom de redan nämnda kan vi foga flamländare i Belgien, ungrare i flera Centraleuropeiska länder, albaner i Makedonien, serber i Kosovo, sunnimuslimer i Irak, kurder i Turkiet, kristna i Egypten, tjetjener i Ryssland, tibetaner och muslimer i Kina – och samer i Sverige och så vidare. Att beteckna den nationalism som dessa utvecklat för fascistisk eller fascistoid är nonsens.

Inte ens den nationalism som odlas i "fria" nationer/stater kan kategoriseras som fascistisk, även om den kan utnyttjas

miska fascismforskningen. Exempelvis den viktiga forskning som gjort i Tyskland finns inte med i bilden.

Hans källor innehåller heller inte marxistiska arbeten om fascismen. Ändå var det länge marxister, som var de som mest envetet försökte studera och analysera fascismen. Men för HA existerar varken klassiker som Trotskij, Thalheimer, Silone, Arthur Rosenthal, Daniel Guérin och Georg Lukács eller modernare marxister såsom Ernest Mandel eller Dave Renton (som skarpt kritiserat Griffin & Co).

Arbeten om fascismen på svenska, liksom översättningar, är också dåligt representerade, oavsett författarens politiska färg. Författare med vänstersympatier som Gunnar Gunnarson och Jörn Svensson lyser helt med sin frånvaro.² Men även när det gäller borgare så är urvalet magert, för att inte säga märkligt. Exempelvis nämns liberalen Herbert Tingstens tidiga bok om den italienska fascismen, *Från parlamentarism till diktatur: fascismens erövring av Italien*, medan hans

som Alan Bullocks *Hitler – en studie i tyranni* (7 upplagor, den första 1960, den senaste 1995) och William Shirers *Det tredje rikets uppgång och fall* (1960-61). Båda arbetena påvisar att viktiga delar av det tyska storkapitalet (särskilt inom kol- och stålindustrin) tidigt stödde Hitler ekonomiskt. Specialarbeten som specifikt behandlar storkapitalets stöd till nazismen saknas också, såsom J & S Pool, *Who financed Hitler?* (flera upplagor sedan 1979, den sista 1995). Inte heller nämns storkapitalisten Fritz Thyssens memoarbok *Jag betalade Hitler* (på svenska 1942), som Thyssen skrev efter att 1939 ha råkat i luven på Hitler och lämnat Tyskland. Kan det bero på att Arnstad anser att det betydande stöd som fascister fann hos storfinansen är oväsentligt i sammanhanget?

FASCISM ÄR INTE BARA "ULTRANATIONALISM"
I senare delen av sin bok (särskilt i Del VIII om den fascistiska kvinnan och den virile supermannen) gör HA själv utvik-

fascismen utifrån ultranationalism. Och om det är OK att ta med sådana kännetecken, varför då inte också ta med andra som brukar förknippas med fascismen? Det är en aspekt som även borgerliga fascismforskare (Passmore, Blinkhorn, Ian Kershaw, Richard Bosworth med flera), framhållit som en svaghet hos Griffin: ultranationalismen räcker inte till för att definiera fascismen.

ATT GÖRA FASCISMEN RUMSREN
Britten Dave Renton skriver i sin bok *Fascism Theory and Practice* att borgerliga fascismteoretiker ofta i praktiken förskönar fascismen och ger flera exempel på detta. Liknande tendenser finns även hos HA: Om man som honom anser att Sverigedemokraterna är fascister, då bidrar man just till detta (är fascister inte värre än så?).

I Arnstadts bok demonstreras detta på ett annat sätt när han skriver om Francos Spanien. Bokens del VI, som har rubriken "Fascismen och konservatismen",

Jobbiks stormtrupper

för att förtrycka andra. Exempelvis är nationalismen i Latinamerika oftast riktad mot USA, det vill säga den uttrycker en strävan att vilja frigöra det egna landet från imperialismen. Det gäller också många länder i Asien: Under 1900-talet fördes kampen mot imperialismen i avsevärd utsträckning under nationalistiska förtecken i till exempel Indien (Gandhi, Nehru), i Kina (Sun Yat-sen, Mao) liksom i Indokina – inte var dessa rörelser fascistiska!

ARNSTADS KÄLLOR

Vi har redan konstaterat att HA ensidigt knyter an till den anglosaxiska akade-

senare, mer generella och mer kända *Den nationella diktaturen: nazismens och fascismens idéer* (1:a upplagan 1936, sista 1992) inte finns upptagen. I källförteckningen ingår inte heller *De fascistiska rörelserna* (1968), författad av pionjären när det gäller borgerlig fascismforskning, tysken Ernst Nolte eller den finländske statsvetaren Lauri Karvonens *Fascismen i Europa* (Studentlitteratur 1990).³ Utlämnandet av dessa arbeten blir desto märkligare eftersom HA hävdar att det innan hans bok "aldrig existerat något sammanhållet modernt svenskt verk om fascismen".

Inte heller nämns "klassiska" arbeten

ningar från grundtesen att det avgörande för fascismen är ultranationalismen och kompletterar med flera andra typiska drag och egenheter, såsom att fascismen hyllar ett mansideal som karakteriseras av extrem maskulinitet. Att hävda att detta följer mer eller mindre självklart ur ultranationalismen är inte särskilt övertygande. HA redovisar även andra ingredienser, såsom ungdomsdyrkan, antifeminismen och andra uttryck för fascistisk människosyn – avsnitt som är läsvärda.

Om nu HA anser att sådana kännetecken är typiska för fascismen, då har han i själva verket frångått definitionen om

inleds med ett citat från Stanley Payne "Franco var ingen fascist, han var någonting mycket värre".

För att detta uttalande ska bli begripligt måste vi klargöra att HA inte anser att frankismen var fascistisk, eftersom den främst baserade sig på traditionella, konservativa eliter (borgarklassen – särskilt jordägare, kyrkan, militären) och inte, som fascismen, på en folklig *massrörelse* (där "medelklasser" intar en nyckelroll). En korrekt iakttagelse enligt min mening.

Detta att nationalistiska konservativa högerdiktaturer/militärdiktaturer, såsom Francos, skulle vara värre än fascistdiktaturer tycker jag är ett uttryck för att

röda rummet är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 52-53 sedan starten 1997 (nummer 163-164 sedan 1969). För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.	Redaktionen: Peter Jervelycke Belfrage, Daniel Brandell, Malte Dahlberg, Martin Fahlgren, Johannes Jensen, Anders Karlsson, Johanna Lagerberg, Per-Olof Larsson, och Ingemar Sandström, Ansvarig utgivare: Per-Olof Larsson Grafisk form: Joakim Svensson Omslagsbild: Francisco Goya, Förnuftets sömn frambringar monster (1799) Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg	E-post: rodarummet@hotmail.com Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer Plusgiro: röda rummet 13 04 07-0 Hemsida: http://www.rodarummet.org Tryck: V-Tab, 2013 Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg. (www.tidskriftsverkstaden.se) ISSN: 1403–3844

HA missat en mycket viktig aspekt av fascismen vid makten: dess totalitarism i kombination med att den bygger på en massrörelse gör att den tränger in djupare in i samhällets alla porer än andra borgerliga diktaturer – därför blir fascistiska diktaturer mer totalitära än andra diktaturer.

NORGE PÅ VÄG ATT BLI FASCISTISKT?

Boken innehåller ett långt avsnitt om Norge (s 367 ff). HA:s beskrivning av Norge som ett land som utmärks av en extrem nationalism har upprört många i Norge, även politiskt progressiva vänstermänniskor. Givetvis är inte Norge (eller ens Fremskrittspartiet) fascistiskt. Nationalism, även extrem sådan, är inte liktydigt med fascism. Däremot kan nationalism under vissa omständigheter exploateras av fascister.

MOTSTÅND MOT INVANDRING

Inte heller är motstånd mot invandring i sig ett uttryck för rasism (eller fascism). Man kan vara emot invandring för att man tror att samhället inte klarar av att hantera det, ekonomiskt och/eller på andra sätt, utan att ha det minsta något emot kineser, araber, judar, polacker eller muslimer. Exempelvis behöver inte det faktum att många svenska byggnadsarbetare protesterar mot att polska byggjobbare kommer till Sverige, dumpar löner och ”tar jobb” från inhemska byggnadsarbetare vara ett uttryck för rasism eller främlingsfientlighet. Men sådant kan givetvis utnyttjas av rasister och fascister, och på sikt – om det inte effektivt motarbetas – leda till att alltmer rasistiska uppfattningar får fotfäste. En viktig del av lösningen på just det problemet är att via fackliga avtal, lagar och andra åtgärder se till att företagen inte lönemässigt eller på andra sätt kan ställa arbetare mot arbetare; utan de som arbetar i Sverige ska omfattas av svenska avtal.

SD OCH ANNAN EXTREMHÖGER

HA argumenterar för att klämma in Sverigedemokraterna (SD) i fascism-fällan. Han börjar med att konstatera att en del av dagens högerextremister ofta är ”anhängare till demokrati och det liberaldemokratiska politiska systemet”, vilket helt klart skiljer sig från mellankrigstidens fascister där hatet mot demokratin var en central fråga, vilket dock HA anser vara ganska ovidkommande för fascism-klassificeringen – likaså är våldsmentalitet, ledarkult, hat mot arbetarrörelsen och annat oväsentligt. Inte heller fascismens typiska karaktär av massrörelse (eller strävan att bli en sådan), baserad främst på småborgerliga skikt och marginaliserade element, är något som man behöver bry sig om. Det räcker med ultranationalismen. Och eftersom SD – enligt HA – uppfyller det kriteriet (vilket inte ens det är solklart) så är SD fascistiskt, liksom i stort sett all extremhöger ute i Europa. Inga nyanser, inga skillnader mellan olika högerextremister tycks vara intressanta – det är svart och vitt som gäller.

Men det allvarligaste när det gäller Arnstad och SD är den politik som han förespråkar för att bekämpa partier av

Gyllene grynings stormtrupper

detta slag. Av vad HA skriver i sin bok och övriga artiklar av denne framgår att han huvudsakligen förespråkar två sätt att bekämpa SD:

1: Bilda blocköverskridande allianser

I Belgien försökte de övriga partierna i det belgiska parlamentet 1989 sätta det högerpopulistiska Vlaams Blok (nu: Vlaams Belang) i karantän. Det kan inte påstås att detta blev särskilt framgångsrikt – partiet fortsatte att stärkas (dess stora genombrott kom i valen 1991). Och efter några år bröt karantän-politiken ihop.

Liknande försök att parlamentariskt isolera och frysa ut högerextrema partier har gjorts på fler ställen i Europa, med tvivelaktiga resultat – på lite längre sikt är det snarare kontraproduktivt (och samarbetet bryter ihop när andra partier anser sig kunna vinna på det). Det senaste exemplet på detta är Fremskrittspartiets i Norge som till och med tagit plats i regeringen.

2: Debattera inte med SD

HA anser att man inte skall debattera med SD. Han menar att det är liktydigt med att ”köpa SD:s problemformulering”, vilket kan vara riktigt i vissa fall, men som inte alls behöver vara det. Det beror ju också på hur man tar upp frågorna (och övriga omständigheter). I *DN debatt* 15/11 2012 går HA så långt att han skriver:

Att Tyskland accepterade Hitlers tanke om ”judefrågan” innebar inget bakslag för hans parti, tvärtom. Att ”judarna” diskuterades som samhällsproblem i stället för vad de egentligen var – en samhälls-resurs – satte kursen mot katastrofen.

Således skulle inte katastrofen inträffat om man inte diskuterat ”judefrågan”. Nu diskuterades ju inte den frågan överhuvudtaget i Italien innan fascisterna tog makten, så det kan alltså inte stämma för den italienska fascismen. Och det stämmer inte heller för nazismen i Tyskland – det var helt andra faktorer som var

avgörande (i synnerhet den ekonomiska krisen och det är inte ens säkert att den militanta anti-semitismen gynnade nazisterna – det fanns också många som stöttes bort av denna). Och huvudorsaken till Hitlers seger var splittringen inom arbetarrörelsen, den mellan socialdemokrater och kommunister, som kämpade mot varandra inbördes i stället för att gemensamt slå mot nazismen.

Idén om att man ska vägra diskutera de problem som SD drar fram är felaktig. Fördomar försvinner inte för att man inte tar upp dem till granskning; när reaktionärer i stor omfattning får stå oemotsagda på nätet och dra alla muslimer över en kam, samt beskriva dem som potentiella terrorister, ja då sprids dessa uppfattningar bland vanligt folk. Detta kanske inte spelar någon större roll på kort sikt, men därmed sprids misstroende och fördomar. Och om/när samhället hamnar i en svår kris så kan detta bli ödesdigert. Tänk på hur snabbt fascismen i både Italien steg upp från att vara små marginella företeelser till att komma till makten (Italien 1919-1922, Tyskland 1929-januari 1933).⁴

Anledningen till att de växte så snabbt var den ekonomiska krisen, arbetarrörelsen oförmåga, men också att de kunde anknyta till folkliga fördomar (om judar med mera). Och sådana bekämpas inte genom att sopa dem under mattan och vägra diskutera dem, utan med upplysning, fakta, kritik.

TREDJE VÄG?

HA menar att ”Fascism är inte höger eller vänster utan en ”tredje väg”” (intervju i *ETC* 15 mars 2013). Vad betyder det? Om det menas att fascism skulle stå ”över klasserna”, det vill säga varken höra hemma på den borgerliga eller den anti-kapitalistiska” (socialistiska) sidan, ja då måste en marxist protestera. Fascismen uppstår i kapitalistiska samhällen

och har inga aspirationer på att avskaffa kapitalismen – nazisternas tal om ”socialism” motsvarades inte av någon verklig strävan, det var bara demagogi.

Det viktigaste är vad fascisterna gör, inte vad de säger (här ser vi återigen bristen med att bara utgå från ideologin). Det finns inga exempel på fascister som försökt avskaffa kapitalismen när de väl kommit till makten. De har heller inte haft sin främsta massbas inom arbetarklassen utan bland småborgarklassen och mellanskikt (i synnerhet statens våldsparater, militär och polis), liksom en del marginaliserade grupper (till exempel arbetslösa). Såväl de fascistiska rörelsernas klassammansättning som deras praktiska politik har hållit sig inom de kapitalistiska ramarna. Vi har således att göra med borgerliga rörelser. Det är ingen ny upptäckt utan något som även borgerliga författare tidigare insett. Redan i inledningen till sin klassiska Nazismens och fascismens idéer (1936) slog Herbert Tingsten fast detta basala faktum:

Fascismen är borgerlig: den har överallt kommit till makten så gott som uteslutande med stöd av de borgerligt, antisocialt inriktade folkgrupperna, den har i sina grunddrag bevarat den borgerliga produktionsordningen, den privata äganderätten till produktionsmedlen, den i princip fria konkurrensen och den avvisar tanken på ekonomisk utjämning. Ett vagt antikapitalistiskt, ”socialistiskt” drag finns visserligen i nationalsocialismen och den italienska fascismens tidigare propaganda, men i rörelsens praktiska politik och ideologi har detta drag ringa betydelse. (a.a. s. 6) ★

En utförligare version av denna artikel kommer inom kort att publiceras på marxistarkiv.se

NOTER

1. Således ingår inte ens Poulantzas till svenska (1973) översatta bok *Fascism* och diktatur i Arnstads Litteraturlista. Vidare påstår sig HA sig citera Poulantzas, s (s. 32) – ”Poulantzas skrev” – när han i själva verket citerar Griffins tolkning av Poulantzas (sid 44 i Griffins *International Fascism*...)
2. Gunnarsons *Fascism* och klassherraväld är läsvärd. Svenssons

texter, främst Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen, är mindre imponerande. Hans fascism-syn får honom att betrakta alla borgerliga diktaturer som fascistiska, och han ansåg också (felaktigt) att fascismen höll på att växa fram organiskt i hela Europa redan på 1960-talet – han pekar på ”korporatismen”, dvs klassarbetet, som ett avgörande bevis på detta. Dessutom skrev han en hel bok om Tyskland,

- Vägen till det fjärde riket (1963), där han försökte leda i bevis att Västtyskland var på god väg att bli fascistiskt.
3. Bortsett John Weiss, *Den fascistiska traditionen* (1972), som tar upp fascismen mer generellt, så behandlar de flesta av svenskspråkiga böcker som Arnstad nämner 1) olika aspekter av nazismen (det gäller t ex Alf W Johanssons *Den nazistiska utmaningen*: aspekter på andra världskriget och H. Lööws

- arbeten om den svenska nazismen); 2) specifika länder (t ex Italien och Spanien); 3) framträdande personer (som Mussolini, Hitler och Franco) eller 4) sidofrågeställningar som inte har direkt med fascismen att göra.
4. I Italien bildades fascistpartiet 1919. Det tyska nazistpartiet fick 2,6 % av rösterna 1928 – sommaren 1932 hade det blivit största parti med 37 %.

FANTASY, SCIENCE FICTION OCH

Den marxistiske fantasy och science fictionförfattaren China Miëville är en av de senaste årens viktigaste nedrivare av gränser mellan den fantastiska litteraturens gener. De följande sidorna återger hans tankar om litteratur och politik mixade ur tre olika intervjutillfällen (vilket må förklara eventuella motsägelser i ståndpunkter).

Konservativ fantasy?

Varför framstår fantasy som en litteratur som generellt hyllar konservativa värden?

Det korta svaret är att under lång tid har en stor andel av fantasyn gjort det. Om man kollar på stereotypisk episk – eller ”high” – fantasy så talar vi om en genre vars berättelser utspelas i en magisk värld med rätt många avskyvärda föreställningar. De tenderar att vara baserade på feodalism; till exempel idén att, om det är problem med styret i kungariket så är det för att han är en *dålig* kung – att kungen ska styra kan aldrig ifrågasätts. Om bönderna är synliga är de förmodligen enkla rejäla människor snarare än förtrampade stackare (förutom i ett *dåligt* kungarike). Starka män beskyddar yppiga kvinnor. Superheroiska huvudpersoner skapar historia genom sin vilja som vore de karaktärer i Nietzsches våta drömmar, men samtidigt bestäms skeenden av ödet snarare än av sociala krafter. Ho-

ten mot den sociala ordningen är utifrånkommande patologier aldrig något som föds inuti samhället. Absoluta moraliska värden gäller; karaktärer – och ofta hela raser – sorteras som goda eller onda och det präglar fullständigt beskrivningen av dem.

Fastän en väldig massa böcker i varierande grad passar in i den här stereotypen så är det viktigt hålla i minnet att vi *inte* pratar om fantasy i allmänhet nu, utan om en speciell historisk strömning inom genren – en strömning som blev massiv på 1960-talet. Man måste också komma ihåg att många verk inom den här traditionen ifrågasätter eller undergräver dess mer konservativa aspekter. Men det är trots allt sant att konservatismen är stark inom genren och det är också den här speciella strömningen – i Tolkienes efterföljd – som folks syftar på när de talar om fantasy.

Hur värderar du JRR Tolkienes och Mervyn Peakes verk?

Tolkienes *Härskarringen* är utan tvekan den mest inflytelserika fantasybok som skrivits. Den är paradigmatisks för den sorts konservativa fantasier i en ställföreträdande värld som diskuterades ovan. Helt klart fanns det författare före Tolkien som var tongivande – Ro-

bert E Howard’s *Conanböcker* till exempel skrevs på 1930-talet och också de var långt ifrån politiskt radikala – men Tolkien förde in en rad element i fantasy som gjorde att han blev central. Mer än tidigare författare så konstruerade han en utvecklad historia, geografi, lingvistik, mytologi. etc för den värld han uppfunnit och han infogade sin berättelse i den helheten. Visst hade det skapats världar tidigare – Howards Hyboruai, Fritz Leibers Nehown, Clark Ashton Smiths Zothique – men Tolkien såg bygget av en konsistent, ställföreträdande värld som central i det han kallade för sagor, och som vi idag kallar fantasy.

Besattheten i fokuseringen på den sekundära världen är typisk för fantasyn från 1960-talet och framåt. Det är lätt att förlöjliga det, men jag tycker det kan vara mycket intressanta sorts projekt. De inbegriper ofta ett stort mått av kreativitet och uppfinningsrikedom, och det är ett kraftfullt sätt att få till stånd den tilltro till det otroliga som ingår som ett så viktigt element i fantasy. Det är därför fantasyfans ofta är så neurotiska när det gäller att upprätthålla motsägelsefriheten – författare som går vilse i sin egen värld och motsäger sig själva kommer inte undan. (Jag ser det som nörd-kritik:

China Miëville har förutom sina skönlitterära böcker givit ut *Between Equal Rights: A Marxist Theory of International Law* (2005) hans doktorsavhandling i internationell rätt. Han har varit parlamentskandidat för Socialist Workers Party i valet 2001 men lämnade SWP i år och är nu aktiv i kretsen kring grundandet av det nya brittiska arbetarpartiet Left Unity.

Är fantasy verklighetsflykt?

Det är den vanligaste anklagelsen som riktas mot fantasy av litterära genresnobbar, men också av vänsterfolk som ogillar fantasy. Det är den ytliga inställningen att fantasy handlar ju inte om den verkliga världen och är således inte av något högre värde. Samtidigt så har många av dem som velat försvara fantasy accepterat påståendet att genren är eskapistisk, men försöker försvara hela projektet med verklighetsflykt.

Återigen, detta går tillbaka till Tol-

kien. I *Om Sagor* säger han ”Varför ska man häna en människa som då han hamnat i fängelse, försöker komma ut och ta sig hem? Eller när han inte kan det, istället tänker på andra saker än fängvaktare och fängelsemurar?” Fantasyförfattaren Terry Pratchett uttrycker det mycket enkelt: ”Fängvaktare gillar inte verklighetsflykt.” Problemet är, som Michael Moorcock påpekat, fängvaktare *älskar* verklighetsflykt – det dom inte gillar är *flykt*.

Problemet med verklighetsflykt är att när man läser eller skriver en bok så sitter samhället i fåtöljen tillsammans med dig. Man kan inte fly från sin historia eller sin kultur. Så idén, att eftersom fantasyböcker inte handlar om den verkliga världen så ”flyr” de, är löjlig. Fantasy skrivs och läses genom den sociala verklighetens filter. Därför är vissa fantastiska berättelser (som Swifts *Gullivers resor*) så direkt allegoriska – men inte heller den mest

bisarra fantasyn kan undgå resonansen från läsarens medvetenhet om sin egen verklighet, även om det ljuder på ett förvirrat och oklart sätt.

Ta en bok som *Rats and Gargoyles* av Mary Gentle. Den utspelar sig i en fantasyvärld och den innehåller diskussioner om rasism, industrikonflikter, sexuell passion och så vidare. Verkar det vettigt att påstå att boken till sin natur, som en följd av den litterära formen inom dess genre, är mer eskapistisk än det som Ian Bankas kallar ”Hampsteadromaner” om det privata grälandet i medelklassfamiljer som tycks hermetiskt isolerade från sociala konflikter i samhället i stort. Bara för att sådana böcker låtsas handla om ”den verkliga världen” betyder det inte att de ger en djupare resonans, är mer seiösa.

Just för att man läser och skriver böcker med samhället inuti huvudet, är den ”flykt” som Tolkien och andra strävar efter dömd att misslyckas. I

själva verket är det precis de eskapistiska böcker som tar den verkliga världen för given som är mest fjättrade till den ideologiskt beslöjade verkligheten. Problemet med den mesta fantasyn inom genren är att den inte är tillräckligt fantastiskt. Den söker verklighetsflykt, men den kan inte fly.

Är fantasy oundvikligen reaktionär då?

Nej. Återigen, det är att döma fantasy efter en minsta gemensam nämnare i litteraturgenrens moderna form. Jag vill hävda att författare som Mary Gentle, Mikhail Bulgakov, Gregory Maguire, Stefan Grabinski, M John Harrison och massor av andra gör slut på den diskussionen en gång för alla.

Ur: International Socialism Journal nr 88 hösten 2000

CH REVOLUTION

– I andra boken i Elfmonkvintetten så sa du att Redfangbergen låg två dagsritter från staden, men i fjärde boken så tar det Bronmor tre dagar att komma dit...)

Tolkiens världsbild är målmedvetet lantlig, småborgerlig, konservativ, antimodernistisk, misantropisk, kristen och anti-intellektuell. Det visar sig mycket tydligt både i hans skönlitterära verk och i hans essäer. Michael Moorcock har skrivit om det på ett briljant sätt sin bok *Wizardry and Wild Romance* (1987):

De små kullarna och skogarna i den projektion av Surrey som är det som bygger upp bilden av Shire (hemvisten för folket som är bokens huvudpersoner –'hoberna') är "trygga" men alla trakter bortom Shire är "hotfulla"...Sagan om ringen är en rent fördärvlig bekräftelse på värderingarna hos en moraliskt bankrutt medelklass...Om Shire är som en engelsk park, så representerar Sauron (den onde härskaren) och hans hantlangare borgerlighetens gamla skräck; pöbeln – galna fotbollshuliganer som kastar sina ölpavor över staketetet – den rädslan är en av de mest obehagliga aspekterna av det moderna samhället: medvetandet hos en skräckslagen bakåtsträvande klass

I opposition mot det han kallade Robotåldern ger Tolkien en motbild av ett förflutet, som naturligtvis aldrig existerat i den skepnad han klär den. Han har inga systematiska invändningar mot moderniteten, bara förskräckta haranger om "...bättre förr". Han bemöter kaos med lågmäldhet, så hans revolt mot moderniteten blir i själva verket till surmulen passivitet.

För Tolkien är syftet med den fantasy han skriver att "ge tröst". Om man läser hans essä, *Om Sagor*, så finner man att för honom är det centrala inom fantasy "den tröst som det lyckliga slutet skänker". Han låtsas att sådana lyckliga slut är något som sker "mirakulöst", "aldrig något som man kan förvänta sig igen". Men den förespeglingen av tillfälligheternas spel är idiotisk eftersom han precis innan hävdar att "alla fullödiga sagor måste innehålla det [ett lyckligt slut]. Det är deras högsta syfte." Med andra ord, långt ifrån att vara "något som man aldrig kan förvänta sig igen", vet både författaren och läsaren att för att kvalificeras sig som fantasy kommer "ett tröstande" lyckligt slut att dyka upp i varje berättelse – hans teori om fantasy är alltså i själva verket en policy-deklaration. Det är knappast någon överraskning att den här sortens fantasy är konservativ. Tolkiens essä är så nära man kan komma en skriven konstitution för fantasylitteraturen, och han definierade fantasy som en litteratur som ska överbeskydda läsaren snarare än att utmana denne.

Hos Tolkien är intentionen att läsaren ska finna tröst i tanken att orosstiftare utifrån orsakar problemen i samhällsordningen och att hederliga människor, som är nöjda med saker och ting som de är, kommer att vinna till slut. Fantasy som bekvämlighetslitteratur. Olyckligtvis har en hel del av Tolkiens arvtagare – som kanske inte alls delar hans politiska syn – tagit efter många litterära grepp där många av dessa föreställningar ligger insprängda.

Peake är så ojämförligt

mycket bättre. Hans skrivsätt är strukturerat och frodigt, hans idéer är komplexa, karaktärerna vägra falla in i mallar. Politiken som finns inbäddad i *Gormenghasttrilogin* är tidvis tragisk, aldrig förenklad. Peake är en av de få av dem som skrivit fantasy som traditionella kritiker behandlar med respekt.

Det är sant att Peake inte passar så vidare bra in i genren – även om han högaktas av fantasyfans – och han hade till skillnad från de flesta fantasyförfattare inte heller känsla av att han skrev i en genretadition. Han är samtidigt både utanför och inuti fantasyn.

Jag tror att det är det som gör att hans skrivande känns så unikt; det är svårt att hitta influenser hos Peake, både innanför och utanför genren. Och även om hans inflytande varit mycket starkt så har det varit ganska diffust och nebulöst. Det är inte alls så starkt som Sagan om ringen som fullständigt smälte in i genren.

Det trevligaste någon sagt om *Perdido Street Stationen* var att det var som att läsa en fantasybok skriven i en alternativ värld där Gormenghasttrilogin var det mest inflytelserika verket i genren istället för Sagan om ringen.

Ur: International Socialism Journal nr 88 hösten 2000

Bistra slut?

Jag läste några artiklar ur en diskussion kring din bok *Iron Council*, och en författare hävdade att dina böcker är ganska bistra – att du inte låter dina karaktärer "vinna". Jag undrar om du upplever att det ligger någon sanning i det?

Faktamässigt tycker jag inte att det är helt sant. Det finns positiva slut, eller försonande slut i böckerna. Men om jag erkänner att materialet på det hela taget tenderar att vara tämligen "dystert" – även om jag tycker att just den termen är ganska enfaldig. Jag accepterar hennes åsikt, men jag förstår den egentligen inte. Det har jag aldrig gjort.

Vi har en dålig tradition av detta inom vänstern, en mycket dålig tradition som vi behöver lägga bakom oss. Hur många kulturrecensioner med vänsterperspektiv har jag inte läst som menar, "detta är en intressant film, men den erbjuder inget alternativ". Det är faktiskt inte vårt jobb! Eller, "detta är obevekligt mörkt". Det kanske är sant, men det är irrelevant för dess kvalitet som litteratur och dessutom irrelevant för det politiska budskapet.

Även idag hör jag ofta människor som snackar om "utopisk, hoppfull, progressiv science fiction" som om det skulle vara samma sak. Ofta kan "hoppfull" fiktion vara bland det mest reaktionära. Ibland kan den "mörkaste" och mest deprimerande fiktionen vara verkligt radikal och även om den inte är det så kan det vara fantastisk fiktion.

Uppenbarligen så är det en fråga om smak. Om du inte gillar "mörka" böcker kommer du troligtvis inte gilla många av mina böcker. Det är helt okej, sådan är smaken.

H.P. Lovecraft är uppenbarligen en viktig influens för dig, men Lovecraft var också skrämmande rasistisk. Hur hanterar du detta att någon som är en stor inspirationskälla också har mycket dubiösa politiska åsikter?

Jag har skrivit en massa om Lovecraft, och jag har tänkt mycket på Lovecraft och hans rasism. Det finns en hel skog av teoretiska analyser runt Lovecraft, vilka verkligen börjar få grepp om i vilken utsträckning rasismen är en grundläggande strukturerande drivkraft i hans arbeten.

Min egen känsla är att jag vill ha både ock – för jag tycker inte det är tillräckligt för oss inom vänstern att säga "Jag gillar verkligen den här författaren och det politiska är irrelevant". Jag menar att om du har en helt bunt med författare som du tycker om och varenda en av dem är fascist, är det åtminstone något som bör analyseras.

Men samtidigt tror jag att det är helt möjligt att hysa den största beundran för en författares verk och på samma gång vara djupt kritisk mot det vidriga politiska innehållet, som det välkända fallet med Trotskijs syn på Louis-Ferdinand Celine.

Jag tror inte det är någon motsägelse i det. Jag tror att man kan tycka att *Mörkrets hjärta* är en enastående bok och också acceptera att dess kraftfullhet delvis bygger på nedtystandet av varje afrikansk röst. Det är ett verk vars form bestäms av en speciell sorts rasism. Om det hade haft mindre sådan rasism hade det kanske varit mycket mer politiskt tilltalande, men skulle ha förlorat något som skönlitteratur betraktat. Fast, kanske vunnit på andra sätt.

Det är en av de obekväma saker vi bara får acceptera. Kraften i de här verken har inget att göra med om de är politiskt tilltalande. Men det är ju något som är helt möjligt att bena ut teoriskt. Det är en av de saker jag gillar med att kritiskt granska skönlitteratur – man har möjlighet att förstå källorna till verkens kraft utan att för den skull moraliskt frikänna dem .

Jag tycker Lovecraft är en häpnadsväckande fantasifull författare, och källan till hans föreställningsförmåga är, i många fall, rashat. Hur ska man hantera det? Ska man säga: "Jag tänker inte läsa något av honom"? Eller säger man; "Jag är imponerad av hans extatiska fantasier"? Det är jag. Att förstå att de har ett verkligt vidrigt ursprung är ett sätt att säga att man inte ställer upp på hans politiska åsikter, men man förnekar inte att det som, – med Michel Houellebecqs ord – "lyfte honom till nivåer av poetisk trans" var rashat.

Ur: Socialist Worker/20110523

H.P. Lovecraft, 1934

Böcker & Länkar

Böcker av China Miëville:

King Rat (1998)
Perdido Street Station (2000)
The Scar (2002)
The Tain (2002)
Iron Council (2004)
Looking for Jake (novellsamling)
Un Lun Dun (2007)
The City & the City (2009)
Kraken (2010)
Embassytown (2011)
Railsea (2012)

Länkar till de fullständiga intervjuerna med Miëville:

Fantasy and revolution: an interview with China Miëville av John Newsinger, International Socialism Journal nr 88 hösten 2000
<http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/isj88/newsinger.htm>

Politics and the fantastic, Interview: China Miëville av Nicole Colson, Socialist Worker 2011-05-23 <http://socialistworker.org/2011/05/23/politics-and-the-fantastic>
Socialist Irrealism: an interview with China Miëville av Jayna Brown och Alexis Lothian, Social Text Journal 2012-01 04
http://socialtextjournal.org/periscope_article/socialist_irrealism_an_interview_with_china_mieville/

Om: Kolonialism och det sublima

Det kan hävdas att science fiction som genre – från Jules Vernes svävande farkoster över ”Afrikas okända regioner” till H. G. Wells’ *Dr. Moreaus ö* – utvecklades ur den kombinerade andan av industriell revolution, vetenskapligt upptäckande och kolonial erövring. Det är tydligt hur genren har rötter i kapitalistisk expansion och vetenskaplig upptäckt. Men den är lika djupt rotad i imperialismens samhällsförhållanden och har hämtat bildspråk och många grundläggande teman ur våldsam expansion, folkmord och erövring. Många författare har senare utvecklat dessa grunddrag till kritiska motberättelser, genom att berätta historierna ur ett alternativt eller ur ett helt omvänt perspektiv. Andra reproducerar i sina arbeten det värsta ur den imperialistiska, koloniala nybyggarideologin och den nationa-

listiska paranoian. Givet det faktum att science fictions berättarram i själva sin form innefattar skildringen av det politiska skeendet i möten mellan varelser, världar och kulturella system; kan du se några tecken på att sådana tänkta möten kan utspela sig utanför ett paradigm av dominering och exploatering? Kan du prata om hur du behandlar, eller frigör dig från, olika former av dominans, kolonialism och imperialism i ditt skrivande?

Jag misstänker att det är riktigt, att vi inte kan tänka utanför de tankesystemen och jag är tämligen misstänksam kring hela konceptet att försöka tänka utanför något överhuvudtaget. Vi kan aldrig tänka utanför de paradigm vi befinner oss inom. Tanken att man kan överskrida ramarna är sorgligt nog en felaktig föreställning eftersom kolonial kapitalism, baserad på idén om vit överlägsenhet, är ett helhetssystem. I fallet med science fiction och dess klassiska teman om expansion och upptäcktsfärder är min misstanke att de kategorierna är så tungt integrerade i den koloniala moderniteten att det är omöjligt att avkolonisera dem; att det är omöjligt att tänka sig utforskande utan att ha kolonialismen bredvid sig i rummet. Detta innebär förstås inte att det är ett system utan sprickor och utan interna konflikter.

Vad tänker du om andras arbete som behandlar kolo-

nialism ur en kritisk ståndpunkt? Nalo Hopkinsons arbeten är ett exempel. C: De flesta kategorier vi tänker inom kommer att vara – ganska elakt – befläckade. Detta hindrar inte att vi kan använda vår estetiska, dialektiska eller sociala förmåga när vi gör vissa saker med dem; tänka intressanta – potentiellt radikala – politiska eller kritiska tankar inom kategorin. Men det är utopiskt, i en dålig bemärkelse, att tro att man kan dränera dessa sociala förhållanden på dess kraft. När man som författare blir medveten om att man har kolonialismen bredvid sig på stolen kan resultatet bli ganska emancipatoriskt. Hellre än att intala sig att man kan förbigå ämnet, kan man explicit och implicit ta sig an det.

Det finns en viss sorts naiv antikolonialism – grundad i stereotypen om den ädle vilden – som helt enkelt återger föreställningen om en skön urbefolkning och ett ursprung som har svaret på alla våra samtida politiska problem, om vi bara kunde återvända dit. Det är väldigt svårt att inte fångas i en sådan typ av berättelse när man inser äckligheten i de koloniala förhållandena.

Det här leder tillbaka till sättet som en del, som är på samma politiska bog som jag velat försvara den här litteraturformen – folk som arbetar med teorier i den utopiska traditionen; som pratar om hur science fiction framställer fascinerande, radikala alternativ. Idén att en bok som utspelar

sig i ett annat sorts samhälle kan var utopiskt användbar i så måtto att vi kan lära oss av den hur vi kan ha ett annat sorts samhälle – det är helt enkelt inte så det fungerar. Därför har den grundläggande kategorin för mig alltid varit det alternativa, inte det utopiska. Jag tror att det finns något i det storslagna – och känslan av att det storslagna befolkar vardagslivet – som kan fungera som en förbindelse mellan tankestråk som har sitt ursprung i referens till alternativa verkligheter (eller i utopism), och kritiskt ifrågasättande av den vardagliga världen. Och grejen med det sublima är att man kan betrakta det från kullarna där man står och det är helt

jävla sinnesvrängande, trotsar all beskrivning, bortom språk – känslan av det orepresenterbara, känslan av det överväldigande. Det överväldigande är ett ord som vi har kommit att skämmas över i science fiction. Jag säger, låt oss rehabilitera det! Låt oss ha en kritiskt utarbetad, socialistisk upplevelse av överväldigande – och rummet för det, tror jag, är en slags radikal vardaglig sublimitet.

Ur: Social Text Journal 2012-01 04

Marxism och Fantastik

Varför kan det finnas skäl för socialister att intressera sig för fantasylitteratur?

Fantasy intresserar mig eftersom jag växte upp med den, och det är – tillsammans med Science fiction och Skräck, tre oupplösligt sammanlänkade genrer – det jag fortfarande tycker om att läsa

För socialister i allmänhet finns det, tycks det mig, tre anledningar. Det första handlar om förståelsen av masskulturen. Titta på bästsäljar-listorna: Stephen King, J K Rowling och Terry Pratchett lyser med neonskrift. Tolkien är en av förra århundradets mest populära författare. Jag tror vi bör intressera oss för varför vissa konstformer och genrer är populära, och försöka förstå dem.

Det andra skälet är att fantasy, SF och skräck, av konventionella litteraturkritiker, är totalt svartmålade som vulgär

och undermålig litteratur. Jag menar att socialisters antenner borde reagera på motkulturer, subkulturer och alternativ till den ”polerade” smaken. Jag blir misstänksam så fort dessa halvofficiella kvalitetsdomare, med nödtorftigt skyld snobbism, förklarar för oss att något är under deras värdighet. (Jag påstår, självklart inte, att marginalisering är en automatisk kvalitetsstämpel).

Till sist, och det som är mest intressväckande; det tycks finnas en udda släktskap mellan radikal politik och skönlitterär fantastik. Det finns ett flertal fantasy- och SF-författare som har seriösa vänsterståndpunkter av något slag: Iain Banks är socialist, Ken MacLeod och Steven Brust är trotskister, Ursula Le Guin och Michael Moorcock är vänsteranarkister och det finns många fler, hela vägen bakåt till William Morris och även före honom. Jämför med surrealismen, som man kan hävda var en höjdpunkt för fantasitiken inom bildkonsten; en rörelse vars anhängare i hög grad såg systematiskt socialistiskt engagemang som oskiljbart förenat med deras estetik. Naturligtvis finns det massor av utmärkta fantasyförfattare som är opolitiska, eller som är högervridna, men jag menar att blotta storleken på den minoritet författare som är vänster ger anledning att fundera på om det finns något i den

här skrivformen som är gynnsam för radikal och subversiv estetik.

Hur har marxistiska tänkare sett på fantasy och science fiction?

Det mest inflytelserika marxistiska ställningstagandet är förmodligen Dar-ko Suvin’s teoretiserande, framför allt i hans *Metamorphoses of Science Fiction* (1979). Han ställer sig politiskt bakom SF och ser genren, i synnerhet i dess tidiga utvecklingsfas, som besläktad med borgarklassens progressiva projekt. Han menar att SF karaktäriseras av det han kallar ”kognitivt förfrämligande” genom att vara grundad i ett rationalistisk/vetenskapligt tänkesätt, men samtidigt bortom här och nu, vilket ger genrens säregna frihet till kreativt extrapolerande. Fantasy å andra sidan, brukade Suvin hävda, var en genre som byggde på att föra in anti-kognitiva lagar i den empiriska verkligheten... bara en sorts variant ”kyrkogårdsrysare”, närmast en subgenre inom den andligt mystiska litteraturen. Att av kommersiella skäl klumpa ihop fantasy och SF är således att göra den senare en otjänst, att betrakta som ett uttryck för samhälligt förfall.

Han har ändrat ståndpunkt nuförtiden och är mer vidsynt vad gäller fantasy, men hans ursprungliga formuleringar har fortfarande stort inflytande.

När jag talar med socialister stöter jag fortfarande på många som är skeptiska eller rent avfärdande gentemot fantasy på grund av förekomsten av magi eller spöken eller något liknande, och sådant tror ju inte vi marxister på. Dom menar att det är något skumt med en litteratur som gör sken av att sådant är verkligt. Som jag ser det är det ett missförstånd av vad konst är. Jag har skrivit spökhistorier – det innebär inte för ett ögonblick att jag tror på spöken. Jag skriver en berättelse som inte utger sig för att vara en direkt representation av den verkligt existerande världen. Att släppa sin naturliga misstro mot det otroliga är avgörande.

Den enda ytterligare, någorlunda omfattande, marxistiska bok om fantasy jag känner till är José Monleon’s *A Specter is Haunting Europe: A Socio-historic Approach to the Fantastic* (Ett spöke går genom Europa: En socialhistorisk syn på Fantastiken). Han menar att fantastiken avspeglar det faktum att – och här lånar han titeln från en av Goyas mest kända bilder - ”det sovande förnuftet frambringar monster” (1799). [se omslaget] Jag tror att det är en mycket användbar utgångspunkt. Goyas bild visar en sovande man som hotas av en hop kusliga varelser. Monleon menar – korrekt anser jag – att Goya upprättar en orsaksrelation mel-

Revolu- tion och skrivan- de?

Hur ser du på förhållandet mellan litterärt skapande och revolutionär politik?

När jag skriver en roman så berättar jag en historia och beskriver en värld som ska bibehålla läsarens intresse och

få denna att fortsätta vända blad. Mitt jobb är inte att med bokens hjälp vinna människor för socialismen – en 700 sidig fantasybok vore en uppseen-deväckande ineffektiv propa-gandaform. Men uppenbart, eftersom jag är en politisk skönlitterär författare så är det oundvikligt att jag är en förfat-tar till politiskt skönlitteratur.

Jag försöker verkligen be-handla politiska idéer i mina böcker. När man gör det i fan-tasy, som har en sådan konser-vativ tradition, blir det både ett politiskt engagemang i allmän-het och i politiken inom den genre man skriver. Politiken finns i mina böcker för att det ger min värld struktur och för att det är ett sätt att undersöka idéer. Om folk som läser vill hoppa över en del av politiken så, visst, låt dem göra det, men om det politiska i böckerna, för mig som socialist, vore det huvudsakliga så skulle jag bli rejält besviken. Jag tror inte skrivandet kan ersätta traditio-nellt politiskt engagemang och kamp för att föra fram socialis-tisk politik.

Jag är en passionerad älskare av kusliga berättelser, spökhis-torier, serieskräck och Science fiction men det kommer inte att förändra världen. Därför är jag romanförfattare *och* aktiv revolutionär socialist.

Kan du säga något specifikt om vilken betydelse fantasy kan ha för revolutionär so-cialism?

Som jag försökt förklara så är såväl mitt politiska engage-mang som mitt skönlitterära

skrivande centrala i mitt liv, men det råder inte en relation av direkt, oförmedlat infly-tande mellan dem. Jag tror dock att det finns något som är av grundläggande vikt för det mänskliga medvetandet i för-mågan att kunna föreställa sig det omöjliga – det fantastiska. En massa av teoretiker inom fantasy och SF försöker ut-trycka detta med en idealistisk begreppsapparat. Eric Rabkin menar att ”människans storhet ligger i att hon inte är bunden till verkligheten. Människan reser i fantasins världar”. Pa-radoxen är att i den modellen är man fånge i verkligheten, så när man föreställer sig det fantastiska överskrider man verkligheten. Det är en modell som separerar det fantastiska från det verkliga.

Men titta på Marx’ argu-mentation i Kapitalet: ”Men det som i grunden skiljer den sämste byggmästare från det duktigaste bi, är att han har byggt cellen i huvudet, innan han bygger den i vax. Vid ar-betsprocessens slut framkom-mer ett resultat, som redan från början fanns i arbetarens medvetande, alltså redan existerade ideellt.” Med andra ord så är mänsklig produktiv verksamhet *grundad i en med-vetenhet om det icke-verkliga*. Man måste veta hur världen *inte är* för att kunna förändra den

I den reella verkligheten kan det icke-verkliga särskiljas som, det möjliga; det ännu inte möjliga; och det som aldrig är möjligt. Men i medvetandet kan man inte alltid vara säker

på dessa distinktioner. Man kan påbörja en uppgift utan att vara säker på att om den är möjlig att genomföra eller inte – vad som är säkert är att det efterstävade resultatet *inte* är verkligt då man börjar. Med andra ord så skiljer sig den modell jag hämtar från Marx gentemot de traditio-nella kritikernas genom att det icke-verkliga inte är *separerat* från det verkliga. Det verkliga skapas *genom en process av kontinuerlig referens till det icke-verkliga*. Vår uppfattning om vad som är möjligt och vad som inte är det påverkar direkt vår förmåga att förändra. Den förmågan betingas i allmän-het av medvetandets pend-lande mellan det verkliga och, antingen *det möjliga* eller *det ännu inte möjliga*, i det icke-verkliga.

Fantasy är annorlunda. När man berättar en fantasyhisto-ria så låtsas man att saker som man vet är omöjliga är - inte bara möjliga utan - verkliga. På sätt och vis skapar man ett mentalt rum (en alternativ värld, eller vad man vill kalla det) som omdefinierar (eller skenbart omdefinierar) det omöjliga Det är en psykologisk och estetiskt radikal handling – det ger möjlighet till en form av mentalt trick. För om man omdefinierar ”det omöjliga”, ändrar man kategorierna inom det icke-verkliga. Och det jag försöker argumentera för är att, genom den mentala pend-ling som Marx beskrev; om man ändrar det icke-verkliga så får man möjlighet *att tänka annorlunda kring vad som är*

möjligt i verkligheten.

Jag ser den här processen som ett mentalt trick, eftersom det ju är inte är så att man på riktigt omdefinierar det omöjliga (fantasyns betingelser är defintionsmässigt omöjliga) men man ger sken av att man gör det (eftersom dessa beting-elser påstås vara verkliga).

Allt det här är teoretise-rande i efterhand. Så länge jag kunnat läsa har jag älskat ”weird fiction”, och så länge jag har varit politisk medveten har jag lutat åt vänster – en process som för sju år sedan ledde mig till marxismen och den revolutionära socialismen. Jag är övertygad att dessa båda faktum hänger ihop. Jag är inte säker på att jag förstått hur, men jag famlar vidare efter en förklaring.

Ur: International Socialism Journal nr 88 hösten 2000

Texten på baksidan är hämtad ur Mievilles novellsamling *Looking for Jake and other sto-ries* (Macmillan 2005) Ori-ginalets titel: Entry taken from a medical encyclopedia.

Översättning:
Peter Jervelycke Belfrage

lan förnuft och irrationalitet.

Den tidiga kapitalismens omfam-nande av det vetenskapliga tänkandet var progressivt jämfört med vad som föregick det, och man kunde utifrån det hävda att kapitalismens var en det rationella systemets triumf, och att alla krafter som motsatte sig var irratio-nella eller ”anti-rationella”. Men vi vet också att kapitalismen frambringar, helt ofrånkomliga, krafter som kan och måste ställa sig i motsättning. Systemet förtrycker i princip varje mänsklig im-puls du kan tänka dig och de dyker upp igen i olika former. Det mest grundläg-gande är att det frambringar och för-trycker arbetarklassen, och frambringar och förnekar dess politiska befrielse-projekt. Kapitalismen ger sken av att klasskonflikter är avarter i systemet men i själva verket är de inneboende i det. Revolutionens spöke tycks vara själva grunden för det icke-rationellas återkomst i allmänhet och för den fantastiska litteraturen i synnerhet. Så de ”icke-rationella” inslagen i fantasy är en sorts motpoler till kapitalismens ”rationalitet”.

Inom den ramen gör Monleon be-gripligt hur den fantastiska litteraturen framträder i olika former vid olika tider. De rädslor för det uråldriga och det förmoderna som skräckromantikens lit-teratur i början på 1800-talet uttrycker

(gamla slott, skogar, kyrkogårdar etc) är en avspegling av att de revolter som grodde ur kapitalismens utveckling vid den här tiden, kom från en arbetarklass som fortfarande ofta var lokaliserad till landsbygden eller helt nyligen urbani-serad; vars revolter (som luddismen) på ett oklart sätt riktade sig mot det ”moderna”. Senare på 1800-talet, när arbetarklassens protester blev mer programmatiska, placerade fantastiken sina ”monster” i hjärtat av staden, eller så var de ett resultat av ett vetenskapligt tänkesätt. (Mary Shelley’s *Frankenstein* är ett utmärkt exempel).

Jag tror att idén om ’förnuftets sömn’ är till otroligt stor hjälp för att förklara varför den fantastiska litteraturen är en sådan efterhängsen följeslagare till den kapitalistiska rationaliteten. Idén gör det möjligt att se det historiska förloppet i fantastikens utveckling och lämnar utrymme för att, inom ramen för paradigmet, göra mer specifika ana-lyser, antingen av särskilda drag i den fantastiska litteraturen eller av indivi-duella verk eller författare. Jag menar att Monleons bok är ovärderlig ur den synpunkten.

Men så finns det problem med Mon-leon: han fokuserar för ensidigt på att fantasy handlar om ”det monstreuösa”. Och, vilket är ännu mer problematiskt, han använder ett reduktionistiskt

teoretiskt paradigm där begreppet ”dominerande ideologi” spelar huvud-rollen, och han dömer fantasy med måttstockar ur det paradigmet. Der är alldeles för förenklat, och det innebär att hans politiska bedömning av fantasy är alldeles för negativ. Han menar att genren avspeglar viktiga problem men ”inordnar” dem i litteraturen på ett sätt som klär av dem deras radikala innehåll – ”en undanträngning skedde som gav det dominerande samhället möjlighet att kontrollera eller tämja icke-ratio-naliteten”. Så den skräckromantiska litteraturen, till exempel, ser han mer eller mindre som ”en försvarare” av status quo.

Och efter 1917, när kapitalismen i krig och revolution tillgrep sin egen form av ’barbarisk irrationalitet’ för att försvara sin påstådda ’rationalitet’ så menar han att fantasyns ’irrationalism’ spränger sina gränser och generaliseras, och blir till syvende och sidst en reaktionär spe-gelbild av kapitalismens irrationalitet. Det är en ståndpunkt, färgad av Lukács, som är konstnärligt och politiskt inskränkt. Han mildrar det en del i de sista kapitlen i sin bok, men det är helt klart att han ansåg att fantasy kommit att bli en genre som bärs upp av kapita-listisk irrationalism på ett sätt som att genren närmast närdes av den, och att fantasy i sin tur var en del i ett reak-

tionärt borgerligt projekt som bar upp kapitalismen: ”Fantastiken ’återspeg-lade’ mycket reella hot: å andra sidan skapade den ett universum där dessa hot kunde omvandlas till övernaturlig-heter och monstrositeter, och hjälpte därmed till att omforma de filosofiska premisser som bar upp fantastiken och till att effektivt föra den sociala utveck-lingen i nya riktningar.” Hans läsning av böckerna är på tok för ensidig och han tillskriver fantastisk litteratur samhäl-lig kraft som jag inte tror att den har. (Hoppas jag!)

Jag tror att fantasyns sätt att uttrycka de spänningar som kapitalismen alstrar gör det mycket svårare än vad Monleon påstår att läsa litteraturen som antingen ”reaktionär” eller ”progressiv” – katego-rier som ju kan vara mycket användbara sammanfattningar men som är grovt schematiska i sammanhanget. Littera-turen är helt enkelt mer ambivalent och mer komplex, relationen till irrationa-lism är mindre rak och entydig, och utrymmet för det kritiska och subver-siva är mycket större i den fantastiska litteraturen än vad han hävdar.

Ur: International Socialism Journal nr 88 hösten 2000

China Mièville:

Utdrag ur en medicinsk encyklopedi

NAMN: *Buscards farsot* eller *Ordmask*
URSPRUNGSLAND: Slovenien (förmodat).

FÖRST KÄNDA FALL: Primož Jansa, läsare åt en blind präst i staden Bled, i vad som nu är norra Slovenien. År 1771 flyttade Jansa, vid trettiosex års ålder, från Bled till London. De första uppgifterna om hans närvaro där (och den första beskrivningen av Buscards farsot) kommer från ett brev från Ignatius Sancho till Margaret Cocksedge, daterat den fjärde februari 1774.¹

SYMPTOM: Sjukdomens inkubationstid sträcker sig upp till tre år, under vilka den infekterade patienten lider av våldsam huvudvärk. Därefter manifesterar sig Buscards farsot, i sin fullt utvecklade form, genom ett gradvist förfall av mentala kapaciteter och av tvära kast mellan tre olika sinnestillstånd: närmast full sinnesklarhet; ett febrigt sökande efter största möjliga åhörarskara; och ett högröstat, hysteriskt tungotalande. Samuel Buscards beryktade beteckningar för dessa tillstånd; *dvala*, *upptakt* och *oratorik*, ger närmast intryck av ett ställningstagande på sjukdomens sida. Efter tre till tolv år inträder patienten i sjukdomens dödliga fas. Det hittills gradvisa mentala sammanbrottet påskyndas nu märkbart och han eller hon hamnar inom några månader i ett kroniskt vegetativt tillstånd. De närvarande vid det obegripliga ”oratoriet” hos en farsotsdrabbad anger att ett särskilt ord – ordmasken – ofta upprepas, följt av en paus då den drabbade inväntar en reaktion. Om någon av åhörarna upprepar ordet visar den drabbade tydligt sin tillfredsställelse. Senare är det bland denna skara av härmare som nästa grupp av infekterade hittas.

HISTORIK: På bestämd inrådan från den ansedde Dr. William Haygarth ställdes, år 1775, samtliga farsotsdrabbade under Dr. Samuel Buscards vård.² Vid undersökningar post-mortem av hjärnorna hos offer för infektionen, upptäckte Buscard vad han menade var parasiterande maskar vilka han uppkallade efter sig själv. När en kommitté etiologer granskade hans bevis fann man att dessa maskformiga specimen i själva verket bestod av vanlig hjärnvävnad. Buscard föll i vanrykte och det påstods att han själv åstadkommit ”maskarna” genom att perforera hjärnorna med en ostborr. Kommittén ändrade sjukdomens namn till ”Toktalarfeber” och menade, utan att framvisa någon större lidelse för förklaringen, att den orsakades av ”dålig luft”. Samuel Buscard beordrades att överlämna Jansa till kommittén, men han framlade dokument som visade att hans patient avlidit och att hans kropp var begravd. Den vanärade läkaren försvann ur offentlighetens ljus och dog 1779. Hans forskning fördes vidare av hans son Jacob, också han läkare. År 1782 förbluffade Jacob Buscard det medicinska etablissemanget med publiceringen av sin berömda pamflett, som bevisade att ”maskarna” av hjärnvävnad ägde förmåga till självständig rörelse inuti huvudet och att storhjärnan hos de drabbade var genomborrad av slingrande håligheter. ”Den första Dr Buscard hade således haft rätt” skrev han. ”Det var inte *dålig luft* utan en rovgirig parasit som drabbat toktalarna”.

*Det finns ett ord, som när det uttalas lurar sig in i talarens sinne och tar manifest form i dennes kött. Det tvingar sin bärare att uttala sig självt gång på gång, och detta i en omgivning av andra som kan frestas till att upprepa det. Vid varje yttrande föds en ny ordmask, tills dess hjärnan heltigenom är genomkorsad av ihåligheter: och när de som lyssnar upprepar det de hört – av nyfikenhet eller i hån - om deras uttal är exakt, så kläcks en ny ordmask i deras huvuden. Inte riktigt en sådan parasit som min far felaktigt antog, men icke desto mindre en parasit.*³

1.”Jag tvivlar inte på att ni hört talas om herr Jansa - en medmänniska i ömkansvärd belägenhet - som på torgen i den stad han gjort till sin hemort dagligen lockar skaror av nyfikna runt sin lidelsefulla gestalt. Då han omgärdats av åhörare hånar han dem i så väsensfrämmande tungomål att det ställer den mest hängivne och exalterade kväkares tungotal i skuggan. De församlade häcklar tillbaka och härmar till åtlöje den drabbade. Men ve och fasa! Ett antal av dem som förlöjligt stackars Jansa har själva fallit offer för den hjärnfeber han är bärare av, och är nu anhängare i hans *oortodoxa samfund*. (Kate Vinegar (utg.) *The London Letters of Ignatius Sancho* (Providence 1954), s. 337.)

2. Det finns från Haygarths sida, varken före eller efter den här tidpunkten, några tecken på vänskap till, eller ens omnämnanden av, Dr. Buscard och orsakerna till hans rekommendationer 1775 är höljda i dunkel. I sin dagbok anmärker Haygarths assistent, William Fin, att det fanns ”en brist på överensstämmelse mellan ord och tonfall hos Dr. H. då han hävdade att Dr. Buscard var hans mycket goda vän” (citerat i Marcus Gadds *Buscardologins grunder* (London 1972) s. iii). De Selby hävdar i sin opublicerade ”Anteckningar om Buscard” att Buscard övade utpressning på Haygarth. Vilka graverande uppgifter han kan ha innehaft om sin mer uppburne kollega är okänt.

3. ”*En postum upprättelse av Dr. Samuel Buscard: Bevis för att ”Toktalarfeber” i själva verket är Buscards farsot.*” (London 1782), s. 17.

I sin pamflett daterar Jacob Buscards sin upptäckt till 1780, under en av hans många utfrågningar av Jansa då denne befann sig i sitt tillstånd av ”dvala”. Jansa berättade för Buscard att hans sjukdom hade börjat en dag när han läste för sin herre i Bled. Mellan boksidorna hade han hittat en papperslapp på vilken två ord var skrivna. Jansa läste det första ordet högt och startade därmed det första kända utbrottet av Ordmask. Huvudvärken som genast ansatte honom fick honom att tappa papperslappen som därefter försvann. ”Med sin överföring av dessa få bokstäver till ljud”, skrev Jacob Buscard, ”blev den olycksalige Jansa barnmorska och värd åt ordmasken.”⁴

Med sitt genombrott vann den yngre Buscard en oerhörd berömmelse som dock svårt solkades av hans medgivande att han och hans far hade förfalskat Jansas dödsbevis och hållit honom vid liv och inspärrad, som ett medicinskt undersökningsobjekt de senaste sju åren. Man hittade Jansa i Buscards källare i de framskridna stadierna av sin sjukdom och han fördes till ett dårhus, där han avled två månader senare. Jacob Buscard undgick åtal för kidnappning, tortyr och medhjälp till förfalskning genom att fly till München där han försvann.⁵ London drabbades av periodiska utbrott av Buscards farsot tills man år 1810, genom instiftandet av Toktalarlagen, sanktionerade inspärrandet av de infekterade i ljudisolerade sanatorier.⁶ Massinfektionernas era var över och sedan dess har endast enstaka, sporadiska fall rapporterats.

Det dröjde till sent 1900-tal, och det arbete som utfördes av Jacob Buscards ättling Dr. Mariella Buscard (Jacob var hennes farfars farfars far), innan de vidskepliga föreställningarna om ”onda ord”, som fördunklat också de vetenskapliga diskussionerna om sjukdomen, slutligen kunde skingras. I sin nyskapande artikel i Lancet 1995 “It’s the Synapses, Stupid!” bevisar den sena Dr. Buscard att ordmasken helt enkelt är en obehaglig (och det tillstås, ovanlig) biokemisk reaktion. Hon pekar på att vid varje kroppslig handling, inklusive de språkliga, sker en unik konfiguration av tusentals, små, omedelbara kemiska reaktioner i hjärnan. Dr. Buscard visar att då maskordet uttalas med korrekt modulation, så har det åtföljande utbrottet av synapsaktivitet den olyckliga egenskapen att det rekonfigurerar nervfibrer till att bli avskiljda, självorganiserande kluster. Med andra ord så förvandlar dessa små kemiska reaktioner, nerver till parasiter. Borrande sig genom hjärnan använder de sina, helt nyligen självständiggjorda, kroppar till att omdirigera neurala budskap. Periodvis tar dessa kringstrykande rövarband av hjärnvävnad kontroll över sin värd. Särskilt påverkar de, i sin instinktiva strävan att reproducera sig själva, hans eller hennes tal. I enlighet med det bruk som etablerades med Jacob Buscards pamflett, så är den traditionella transkriptionen av maskordet; *yGudluh*. Detta återges med viss bävan; den huvudsakliga källan till spridning av Buscards farsot under de senaste två århundradena har varit litteraturen som beskriver den.⁷

BOTEMEDEL: Randolph Johnsons påståenden om bergamottolja i hans bok *En sjukdomsknarkares bekännelser* är grundlösa;⁸ det finns inga kända botemedel mot Buscards farsot. Emellertid fortgår spekulationerna om att det andra ordet på Jansas förlorade papper skulle kunna ge upphov till någon sorts motreaktion i hjärnan när man yttrar det; kanske alstras någon form av predatorisk ”jägarsynaps” som slukar ordmaskarna. Genom åren har ett flertal ”Jansalappar” dykt upp; alla har varit förfalskningar.⁹ Trots otaliga noggranna efterforskningar är Jansas papperlapp fortfarande försvunnen.¹⁰

4. Ibid. s. 25

5. Hans sista kända brev (till hans son Matthew), daterat januari 1783, innehåller en antydning om hans planer. ”Jag har inte ens pengar nog för att avsluta detta. Kostnaden för en resa till Bled är helt skandalös!” (Citerat i Ali Khamreins *Medicinska brev* (New York 1966), s. 232)

6. I dåtidens populärkultur framställs dessa ökända ”buscardfinkor” som påtagligt och hotfullt närvarande. Se till exempel balladen ”Hellre fattighuset än en buscardfinka” (återgiven i Cecily Fetchpaw’s *Hanoverian Street Songs: Populism and Resistance* (Pennsylvania 1988) s. 677)

7. Tvärtemot den bild som sprids via media efter Statten-Dogger-incidenten så är det inte särskilt vanligt med avsiktlig exponering för smitta, det är inte heller ett nytt fenomen. Fastän Ullý Statten utan tvekan var omedveten därom så följde han i en tradition som etablerades på sent sjuttonhundratalet. I vad som kan ses som en den georgianska tidens extremспорт brukade Londons unga rikemanssöner och kafésnobbar turas om att högläsa ordet, var och en riskerande att uttala det korrekt och därmed bli infekterad.

8. Det är knappast någon överraskning för den som känner till Johnsons arbeten. Mannen är en lögnare, en bluffmakare och en dålig författare (vars bror är Storbritanniens tredje största importör av bergamottolja).

9. En komplett lista finns i Gadd, a.a. s. 74

10. ”Åratal av vildsint sökande har lagt Sloveniens historiska kyrkobyggnader i ruiner.” *Financial Times* 3/7 1985.